

ROMEO

WILLIAM
SHAKESPEARE

TITUS
ANDRONICUS

TITUS
ANDRONICUS

NAKLADATELSTVÍ
ROMEO

Tato kniha vychází za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky a jako součást výzkumného záměru na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy „Základy moderního světa v zrcadle literatury a filozofie“ (MSM 0021620824).

Titus Andronicus je zřejmě první Shakespearovou tragédií. Dramatik ji pravděpodobně napsal někdy v letech 1592 a 1593, v době, kdy byla nařízením Koruny kvůli občanským výtržnostem a posléze kvůli moru londýnská divadla uzavřena. V lednu 1594 se divadla opět otevřela a 23. ledna tuto „novou“ hru uvedli *Služebníci lorda Sussexe* v divadle *Růže* (The Rose) s rekordní tržbou tří liber osmi šilinků. Alespoň tak si to zapsal do svého deníku majitel divadla Philip Henslow. Úspěšnost hry dosvědčuje i skutečnost, že ještě téhož roku vyšla tiskem, za Shakespearova života pak byla vydána ještě dvakrát a nastudovalo ji a hrálo několik tehdejších divadelních společností.

Již v prvních letech 17. století se ale začínaly ozývat hlasy, které hru odsuzovaly. Shakespearův současník dramatik Ben Jonson ji nazval zastaralou a Edward Ravensroft, který ji v roce 1687 zadaptoval, dokonce zpochybnil Shakespearovo autorství. Přiznal mu jen nějaké „mistrovské úpravy“ (Master-touches), ale jinak hru označil za „snůšku nesmyslů“ (heap of rubbish). Jeho názor vzali za svůj i mnozí pozdější kritici „osvětleného věku“, kteří soudí, že jde o „nevkusný“ výtvar, který není hoden Shakespearova génia. T. S. Eliot dokonce prohlásil, že je to jedna z nejhloupějších her, jaké kdy byly napsány. Její rehabilitaci ve druhé polovině 20. století zahájila v roce 1955 proslulá stratfordská inscenace v režii Petera Brooka s Laurencem Olivierem a Vivian Leighovou a v roce 1999 vznikl i úspěšný americký filmový přepis režisérky Julie Taymorové s názvem **Titus** s Anthonym Hopkinsem v titulní roli.

Titus Andronicus je drama, které přímo navazuje na tradici „tragédie pomsty“, jak ji v té době po vzoru Lucia Seneky, dramatika, filozofa a učitele římského císaře Nerona, rozvíjeli dramatikové Christopher Marlowe, Thomas Kyd, George Peele a jiní. Je to krutá hra. Sled násilností, které jsou zde popsány a někdy i scénicky předvedeny, začíná lidskou obětí se sekáním údů a pálením vnitřností na hranici, čítá tři popravy, devět či deset dalších vražd, jedno znásilnění, tři utaté ruce, jeden vyříznutý jazyk, kanibalismus, a končí smrtí umučením a předhozením mrtvolý divé zvíři. Celá scéna hry je navíc věnována zabití jedné mouchy.

Titus Andronicus patří k hrstce Shakespearových her, které nemají rozpoznatelný přímý pramen. Vzešla zřejmě z autorovy invence podpořené

bohatou četbou. Mnohé z toho, co Shakespeare popisuje, včetně zmíněných násilností, si totiž vypůjčil od jiných. Hlavní vzor, na nějž ve hře často odkazuje, našel v šesté knize Ovidiových *Proměn*, v příběhu o znásilněné a zmrzačené Filomeně. Leccos přebral od svých kolegů: Kyda a jeho *Španělské tragédie* či Marlowa a jeho titánských hrdinů ve hrách *Tamerlán* či *Maltský žid*. Čerpal jistě i z dalších známých zdrojů antických legend a příběhů, z Vergiliových eposů či Livyho *Dějin Říma*, snad i přímo ze Seneky.

Dějštěm dramatu je antický Řím. Na rozdíl od pozdějších autorových antických dramát zde ale nejde o příběh historický, nýbrž fiktivní, zasazený do doby nedlouho před pádem Říma pod nájezdy barbarů. Shakespeare se nikdy nesnažil o historickou přesnost, Řím mu byl vždy především modelem politických a společenských dějů, jejichž prostřednictvím poukazyval na dění ve vlastní zemi a své době. Obraz Říma v této hře představuje jakýsi průřez jeho dějinami, ahistorickou směsicí císařství a republiky, kde se vedle dědických nároků na trůn objevuje i právo volby. Je to ale město majestátní a hrdé, které si nade vše cení cti. Anglické slovo „honour“ (čest) se v různých modifikacích ve hře vyskytuje celkem třiačtyřicetkrát. Nepřátelé Říma jsou barbarští Gótové, zrádní, krutí, schopní těch nejstrašnějších činů. Jejich představitelé, královna Tamora, její synové a černochovi Aron, jsou přivlečeni do Říma jako zajatci, ale je jim darována svoboda. Načas získají moc, uvrhnou zkázu na rodinu římského válečníka Tita, ale na konci jsou za cenu těžkých obětí přemoženi a na trůn usedá Titův syn. Tento velice hrubý půdorys hry by mohl odpovídat kterékoli jiné „tragédii pomsty“ z tohoto období. Shakespeare ale už v takto raném dramatu dokázal naplnit staré formy novým obsahem, vtiskl hře nosné téma, výrazně zproblematizoval jednoduché schéma a zalidnil hru nejednoznačnými, živoucími postavami. Je pozoruhodné, jak silně některé z nich připomínají a předjímají dramatikovy protagonisty z jeho vrcholných dramát.

Hra je postavena na protikladech dobra a zla, zdání a skutečnosti, města a přírody, civilizace a barbarství, pravých a falešných hodnot. Dramatik ale ukazuje, jak nejasné hranice je dělí a jak snadno se jedno převrací v druhé. Titus, římský vítěz ve válkách nad Góty, dá barbarsky obětovat nejstaršího syna zajaté gótské královny Tamory, poté se zřekne nabízeného trůnu a ve fatálním, hloupém gestu, připomínajícím osudovou chybu o mnoho let pozdějšího krále Leara, ve jménu slepé loajality odevzdává moc nezralému a nenávisnému Saturninovi. Sám sebe a celou svou rodinu tak vystaví nebyvalému utrpení, jímž ho stíhá pomstychtivá Tamora a její blízcí. Pod nápojem žalu Titus málem přijde o rozum, ale posléze jako Hamlet hraje blázna, aby se mohl za své křivdy krutě pomstít. Jako Coriolanus se o pomoc obrací k těm, proti nimž celý život bojoval. Vášnivá a lstivá

Tamora je postavou podobně bohatou a rozporuplnou jako její velké nástupkyně lady Macbeth či Kleopatra. Ani zločinný černochovi Aron, Tamorin milenec, který je pravým opakem ušlechtilého Othella a spíše předchůdcem Richarda III. či Jaga, není postavou tak zcela „černou“, jak se jeví. Dramatik ho ukazuje rovněž jako hrdého příslušníka své rasy a jako pyšného otce, který nade vše miluje své nemanželské dítě.

Titus Andronicus je hra o násilí a násilí je v ní víc než dost. Nejde ale o násilí samoúčelné. Shakespeare hledá jeho zdroje, motivace a ukazuje jeho oběti. K nim patří nejen ti, kteří roztáčejí soukolí pomsty a jsou jím sami pohlceni, ale i ti zcela neviní: chůva, jejíž vražda patří k nejotřesnějším místům ve hře, či popletený vesničan, který se prostě jen ocitl ve špatnou dobu na špatném místě. Významnou roli hrají v této hře dětské postavy, především chlapec Lucius, ta „naděje Říma“. Dramatik nás nutí dívat se na příběh jeho očima. Ukazuje děti, v jejichž jménu a pro jejichž budoucnost se dospělí vraždí, jako oběti i nedobrovolné účastníky vraždění, jako záruku toho, že se mechanismus pomsty nikdy nezastaví.

Hra je zajímavá i po jazykové stránce. Styl dramatu se vyznačuje dobovou rétoričností a odkazy na antické příběhy. Tyto výrazové prostředky ale dramatik dokázal dokonale sladit s obsahem hry a jako v mnoha dalších svých hrách dal slovu výraznou dramatickou roli. Proti nesmyslnému zlu a nevýslovnému žalu, kterým hra přetéká, postavil slovo jako pojmenování smyslu a řádu. Postavy hledají v knihách a slovech vysvětlení pro svou situaci, útočiště před chaosem zla. A chybí-li slova či schopnost mluvit, spokojí se s gesty. V tu chvíli nabízí autor až panoptikální scénické obrazy, v nichž hrůza a směšnost splývají v děsivé grotesce.

Je otázka, na co se to alžbětinskí diváci hrnuli do divadla. Krvavé podívané, kdy se na jevišti lila v kýblech krev, tehdy zdatně konkurovaly veřejné popravy či zápasy s medvědem. V době, kdy zemi vládla bezdětná panenská šedesátiletá královna bez jistého nástupce, kdy hrozily náboženské nepokoje, kdy vrcholily spory mezi Korunou a parlamentem a osud Anglie stejně jako Říma před nájezdem barbarů byl na vážkách, mohl snad příběh o státu, který propadne chaosu a násilí, diváky zaujmout i z jiných důvodů.

Požehnaná byla doba, kdy se tragédie **Titus Andronicus** mohla zdát lidem nevkusně krvavá a za vlasy přitažená. V dnešním světě je bohužel až nepříjemně aktuální.

JIŘÍ JOSEK

TITUS
ANDRONICUS

TITUS
ANDRONICUS

DRAMATIS PERSONAE

ROMANS

SATURNINUS, eldest son to the late Emperor of Rome, later Emperor

BASSIANUS, younger brother to Saturninus; in love with Lavinia

TITUS ANDRONICUS, a noble Roman, general against the Goths

MARCUS ANDRONICUS, tribune of the people, brother to Titus

LUCIUS

QUINTUS

MARTIUS

MUTIUS

} sons to Titus Andronicus

LAVINIA, daughter of Titus Andronicus

YOUNG LUCIUS, a boy, son to Lucius

PUBLIUS, son to Marcus Andronicus

SEMPRONIUS

CAIUS

VALENTINE

} kinsmen to Titus Andronicus

EMILIUS, a noble Roman

A CAPTAIN

A MESSENGER

A NURSE

A CLOWN

OTHER ROMANS, including senators, tribunes, soldiers and attendants

GOTHS

TAMORA, Queen of the Goths

ALARBUS

DEMETRIUS

CHIRON

} sons to Tamora

AARON, a Moor in the service of Tamora, her lover

OTHER GOTHS, forming an army

Scene: Rome, and the country near it

O S O B Y

ŘÍMANÉ

SATURNINUS, nejstarší syn zesnulého římského císaře, později císař

BASSIANUS, Saturninův mladší bratr; zamilovaný do Lavinie

TITUS ANDRONICUS, římský patricij, velitel vojsk proti Gótům

MARCUS ANDRONICUS, tribun lidu, Titův bratr

LUCIUS

QUINTUS

MARTIUS

MUTIUS

} synové Tita Andronika

LAVINIE, dcera Tita Andronika

CHLAPEC LUCIUS, Luciův syn

PUBLIUS, syn Marka Andronika

SEMPRONIUS

GAIUS

VALENTIN

} příbuzní Tita Andronika

EMILIUS, římský patricij

KAPITÁN

POSEL

CHŮVA

VESNIČAN

DALŠÍ ŘÍMANÉ, senátoři, tribunové, vojáci a sloužící

GÓTOVÉ

TAMORA, královna Gótů

ALARBUS

DEMETRIUS

CHIRON

} Tamořini synové

ARON, černošský Tamořin sluha a milenec

DALŠÍ GÓTOVÉ, vojáci

Scéna: Řím a přilehlé provincie

ACT I.

SCENE 1.

ROME. BEFORE THE CAPITOL.

Enter the tribunes and senators aloft. Enter, below, from one side, Saturninus and his followers; and, from the other side, Bassianus and his followers; with drum and colours.

SATURNINUS Noble patricians, patrons of my right,
Defend the justice of my cause with arms,
And, countrymen, my loving followers,
Plead my successive title with your swords:
I am his first-born son, that was the last 5
That wore the imperial diadem of Rome;
Then let my father's honours live in me,
Nor wrong mine age with this indignity.

BASSIANUS Romans, friends, followers, favourers of my right,
If ever Bassianus, Caesar's son, 10
Were gracious in the eyes of royal Rome,
Keep then this passage to the Capitol
And suffer not dishonour to approach
The imperial seat, to virtue consecrate,
To justice, continence and nobility; 15
But let desert in pure election shine,
And, Romans, fight for freedom in your choice.

Enter Marcus Andronicus, aloft, with the crown.

MARCUS Princes, that strive by factions and by friends
Ambitiously for rule and empery,
Know that the people of Rome, for whom we stand 20
A special party, have, by common voice,
In election for the Roman empery,
Chosen Andronicus, surnamed Pius
For many good and great deserts to Rome.
A nobler man, a braver warrior, 25
Lives not this day within the city walls.
He by the senate is accited home
From weary wars against the barbarous Goths;
That, with his sons, a terror to our foes,

JEDNÁNÍ I.

SCÉNA 1.

ŘÍM. PŘED KAPITOLEM.

Nahoře vystoupí senátoři a tribunové. Dole vystoupí z jedné strany Saturninus a jeho přívrženci a z druhé strany Bassianus a jeho přívrženci s bubny a prapory.

SATURNINUS Patricijové, drazí stoupenci,
braňte mé právo třeba násilím,
krajané, všichni, kdo mě máte rádi,
bijte se za můj právoplatný nárok. 5
Jsem prvorozený syn toho, kdo
na hlavě nosil římský diadém.
Po otci učiňte mě císařem
a nedopusťte zhanobení trůnu.

BASSIANUS Římané, druzi, moji zastánci,
má-li Bassianus, syn císařův, 10
dost přízně v očích Říma, braňte přístup
na Kapitol a nepřipusťte, aby
se císařského stolce, který je
určen pro čestné, spravedlivé vládce,
zmocnil ten lotr. Rozhodněte sami 15
svou přímou volbou podle našich zásluh.
Římané, bijte se za právo volby.

Nahoře vystoupí Marcus Andronicus s korunou.

MARCUS Princové, kteří s pomocí svých přátel
a příznivců se přetahujete
o moc a vládu, vězte, že lid Říma, 20
jehož jsem mluvčím, jednohlasnou volbou
vyjádřil přání, že se císařem
má stát Andronicus, řečený Pius,
který se o Řím nejvíc zasloužil.
Ve městě není vznešenější muž 25
a odvážnější bojovník. Jej senát
přivolal zpátky domů z válek proti
barbarským Gótům. Z těžkých válek, v nichž
Titus Andronicus se svými syny

	Hath yoked a nation strong, train'd up in arms.	30
	Ten years are spent since first he undertook This cause of Rome and chastised with arms Our enemies' pride: five times he hath return'd Bleeding to Rome, bearing his valiant sons	
	In coffins from the field {and at this day To the monument of the Andronici Done sacrifice of expiation, And slain the noblest prisoner of the Goths.}	35
	And now at last, laden with horror's spoils, Returns the good Andronicus to Rome, Renowned Titus, flourishing in arms.	40
	Let us entreat, by honour of his name, Whom worthily you would have now succeed. And in the Capitol and senate's right, Whom you pretend to honour and adore,	45
	That you withdraw you and abate your strength; Dismiss your followers and, as suitors should, Plead your deserts in peace and humbleness.	
SATURNINUS	How fair the tribune speaks to calm my thoughts!	
BASSIANUS	Marcus Andronicus, so I do affy In thy uprightness and integrity, And so I love and honour thee and thine, Thy noble brother Titus and his sons, And her to whom my thoughts are humbled all, Gracious Lavinia, Rome's rich ornament, That I will here dismiss my loving friends, And to my fortunes and the people's favour Commit my cause in balance to be weigh'd.	50 55
	<i>Exeunt the followers of Bassianus.</i>	
SATURNINUS	Friends, that have been thus forward in my right, I thank you all and here dismiss you all, And to the love and favour of my country Commit myself, my person and the cause.	60
	<i>Exeunt the followers of Saturninus.</i>	
	Rome, be as just and gracious unto me As I am confident and kind to thee. Open the gates, and let me in.	65
BASSIANUS	Tribunes, and me, a poor competitor. <i>Flourish. Saturninus and Bassianus go up into the Capitol. Enter a Captain.</i>	

	rozdrtil bojovný silný národ.	30
	Deset let už je to, co vyrazil se bít za zájmy Říma a svou zbraní trestal zpupného nepřítele. Pětkrát se zbrocen krví vrátil z pole domů s hrdinným synem v rakvi. {Pokaždé pak v hrobce Androniků vykonal obětní obřad, kdy odevzdal smrti nejvzácnějšího z gótských zajatců.}	35
	Dnes naposled obtížen kořistí se Andronicus vrací do Říma, naš slavný Titus, bojovník a vítěz! Při cti a jménu toho, na jehož osiřelý trůn chcete usednout, a jménem senátu, jež údajně uznáváte a ctíte, žádám vás: ustupte, své oddíly rozpusťte a nároků a práv se domáhejte podle svých zásluh, pokorně a mírně.	40 45
SATURNINUS	Hezky pan tribun mluví. Už jsem klidný!	
BASSIANUS	Marku Androniku, já spoléhám na tvoji čest, a protože mám rád a ctím jak tebe, tak tvé blízké, k nimž patří tvůj bratr Titus s jeho syny, i ta, které se z hloubi duše kořím, půvabná Lavinie, klenot Říma, rozpusťtím tedy oddíly svých přátel a svěřuji svůj osud vůli lidu, ať spravedlivě o mně rozhodne.	50 55
	<i>Odejdou Bassianovi příznivci.</i>	
SATURNINUS	Přátelé, kteří jste se za mě bili, díky vám všem, můžete jít a já odevzdávám sebe i svoji věc přízni a volbě svého národa.	60
	<i>Odejdou Saturninovi příznivci.</i>	
	Buď, Říme, ke mně stejně spravedlivý, jak já jsem ochotný ti důvěřovat. Otevřte brány a pusťte mě dovnitř!	65
BASSIANUS	I mně dovoďte vstoupit, tribunové. <i>Znělka. Saturninus a Bassianus kráčejí ke Kapitolu. Vystoupí Kapitán.</i>	

	Before this earthy prison of their bones; That so the shadows be not unappeased, Nor we disturb'd with prodigies on earth.	
TITUS	I give him you, the noblest that survives, The eldest son of this distressed queen.	105
TAMORA	<i>(Kneels)</i> Stay, Roman brethren! Gracious conqueror, Victorious Titus, rue the tears I shed, A mother's tears in passion for her son: And if thy sons were ever dear to thee, O, think my son to be as dear to me! Sufficeth not that we are brought to Rome, To beautify thy triumphs and return, Captive to thee and to thy Roman yoke, But must my sons be slaughter'd in the streets, For valiant doings in their country's cause? O, if to fight for king and commonweal Were piety in thine, it is in these. Andronicus, stain not thy tomb with blood! Wilt thou draw near the nature of the gods? Draw near them then in being merciful. Sweet mercy is nobility's true badge. Thrice noble Titus, spare my first-born son.	110 115 120
TITUS	Patient yourself, madam, and pardon me. These are their brethren, whom you Goths beheld Alive and dead, and for their brethren slain Religiously they ask a sacrifice: To this your son is mark'd, and die he must, To appease their groaning shadows that are gone.	125
LUCIUS	Away with him! And make a fire straight; And with our swords, upon a pile of wood, Let's hew his limbs till they be clean consumed. <i>Exeunt Lucius, Quintus, Martius, and Mutius, with Alarbus.</i>	130
TAMORA	<i>(Rising)</i> O cruel, irreligious piety!	
CHIRON	Was ever Scythia half so barbarous?	
DEMETRIUS	Oppose not Scythia to ambitious Rome. Alarbus goes to rest; and we survive To tremble under Titus' threatening looks. Then, madam, stand resolved, but hope withal The self-same gods that arm'd the Queen of Troy With opportunity of sharp revenge Upon the Thracian tyrant in his tent,	135 140

	mu údy utnem a trup spálíme. Jen tak můžeme duchy usmířit, aby nás nechodili v noci strašit.	
TITUS	Zde je nejlepší z Gótů. Nejstarší syn zarmoucené královny. Je váš.	105
TAMORA	<i>(Pokleká)</i> Zadržte, římsí bratři. Vzácný Tite, jsi vítěz, slituj se nad plačící matkou, jež naříká pro svého syna. Jestli máš ty své syny rád, pak věz, že mně je můj syn stejně drahý! Copak tí nestačí, že jsi nás přivlekl sem co ozdobu vlastního triumfu a držíš nás tu jako zajatce? Chceš utratit mé syny na ulici za to, že srdnatě bránili vlast? Je-li boj za krále a zemi tobě posvátnou povinností, pak jim taky! Neposkvrň krví hrobku Androniků! Chceš se snad rovnat bohům? Udělej to! Buď stejně milosrdný jako oni. Velkorysost je odznak vznešenosti. Ušetři mého nejstaršího syna!	110 115 120
TITUS	Uklidněte se, paní. S dovolením. Tohle jsou bratři těch, které jste vy Gótové zabili, a za jejich smrt požaduje naše víra oběť. Váš syn je určený a zemřít musí, aby utišil nářek zemřelých.	125
LUCIUS	Pryč s ním! Zapalte oheň. Jeho údy pak budeme mu z těla odsekávat a přikládat na hranici, než shoří. <i>Odejdou Lucius, Quintus, Martius a Mutius s Alarbem.</i>	130
TAMORA	<i>(Vstává)</i> Tak bezbožná a krutá víra!	
CHIRON	Skýtové byli menší barbaři!	
DEMETRIUS	A mnohem méně výbojní než Řím. Alarbus zemře a my budeme ve strachu přežívat pod hrozným Titem. Zbývá nám, máti, naděje, že stejní bohové, kteří trójské královně umožnili se pomstít thráckému tyranovi a vypíchnout mu oči,	135 140

May favour Tamora, the Queen of Goths –
When Goths were Goths and Tamora was queen –
To quit the bloody wrongs upon her foes.
Re-enter Lucius, Quintus, Martius and Mutius, with their swords bloody.

LUCIUS See, lord and father, how we have perform'd 145
Our Roman rites: Alarbus' limbs are lopp'd,
And entrails feed the sacrificing fire,
Whose smoke, like incense, doth perfume the sky.
Remaineth nought, but to inter our brethren,
And with loud 'larums welcome them to Rome. 150

TITUS Let it be so; and let Andronicus
Make this his latest farewell to their souls.
Trumpets sounded, and the coffins laid in the tomb.
In peace and honour rest you here, my sons;
Rome's readiest champions, repose you here in rest,
Secure from worldly chances and mishaps! 155
Here lurks no treason, here no envy swells,
Here grow no damned grudges; here are no storms,
No noise, but silence and eternal sleep.
In peace and honour rest you here, my sons!
Enter Lavinia.

LAVINIA In peace and honour live Lord Titus long; 160
My noble lord and father, live in fame!
Lo, at this tomb my tributary tears
I render, for my brethren's obsequies;
And at thy feet I kneel, with tears of joy,
Shed on the earth, for thy return to Rome. 165
O, bless me here with thy victorious hand,
Whose fortunes Rome's best citizens applaud!

TITUS Kind Rome, that hast thus lovingly reserved
The cordial of mine age to glad my heart!
Lavinia, live; outlive thy father's days, 170
And fame's eternal date, for virtue's praise!
*Enter, below, Marcus Andronicus and tribunes;
re-enter Saturninus and Bassianus, attended.*

MARCUS Long live Lord Titus, my beloved brother,
Gracious triumpher in the eyes of Rome!

TITUS Thanks, gentle tribune, noble brother Marcus.

MARCUS And welcome, nephews, from successful wars, 175
You that survive, and you that sleep in fame!

i tobě, Tamoro, ty bývalá
královno bývalého národa,
snad dají šanci pomstít krutou křivdu.
*Vystoupí Lucius, Quintus, Martius a Mutius
se zkrvavenými meči.*

LUCIUS Hled', otče, na náš římský rituál. 145
Alarbovy údy jsou usekány
a jeho střeva hoří v obětišti,
z něhož kouř nese k nebi libou vůni.
Už zbývá pouze pohřbít naše bratry
a hlasem trub je v Římě přivítat. 150

TITUS Budiž. A jejich otci dovolte
jim na rozloučenou říci pár slov.
Za zvuku fanfáry jsou rakve uloženy do hrobky.
V míru a cti tu spěte, synkové,
vojáci Říma, odpočívajte
v bezpečí před pády a strastmi světa! 155
Zde zrada nečihá, zášť nehrozí,
sem zloba nepronikne. Žádný křik
a ryk tu není, pouze věčné ticho.
V míru a cti tu spěte, synkové!
Vystoupí Lavinie.

LAVINIE V míru a cti žij dlouho, vzácný Tite, 160
ve cti a slávě žij, můj drahý otče!
Nad hrobem bratrů roním slzy smutku
co obět' za zmařené životy
a tobě u kolenou kropím zem
slzami štěstí za tvůj návrat domů. 165
Dej mi své požehnání rukou toho,
kdo požehnáním je pro město Řím!

TITUS Laskavý Říme, dík, že ponechal
jsi mému stáří tuto útěchu.
Žij, Lavinie! Kéž tvá dobrota
přežije slávu mého života! 170
*Dole vystoupí Marcus Andronicus a tribunové.
Vystoupí Saturninus a Bassianus, oba s doprovodem.*

MARCUS Ať žije Titus Andronicus! Můj
bratr a hrdina všech Římanů!

TITUS Dík, bratře Marku. Dík, náš tribune.

MARCUS I vás, synovci, vítám z těžké války, 175
vás žijící i ty, co slavně padli!

	Fair lords, your fortunes are alike in all, That in your country's service drew your swords: But safer triumph is this funeral pomp, That hath aspired to Solon's happiness 180 And triumphs over chance in honour's bed. Titus Andronicus, the people of Rome, Whose friend in justice thou hast ever been, Send thee by me, their tribune and their trust, This palliament of white and spotless hue; 185 And name thee in election for the empire, With these our late-deceased emperor's sons: Be candidatus then, and put it on, And help to set a head on headless Rome. (<i>Offers robe</i>)
TITUS	A better head her glorious body fits 190 Than his that shakes for age and feebleness: What should I don this robe, and trouble you? Be chosen with proclamations to-day, To-morrow yield up rule, resign my life, And set abroad new business for you all? 195 Rome, I have been thy soldier forty years, And led my country's strength successfully, And buried one and twenty valiant sons, Knighted in field, slain manfully in arms, In right and service of their noble country 200 Give me a staff of honour for mine age, But not a sceptre to control the world: Upright he held it, lords, that held it last.
MARCUS	Titus, thou shalt obtain and ask the empery.
SATURNINUS	Proud and ambitious tribune, canst thou tell? 205
TITUS	Patience, Prince Saturninus.
SATURNINUS	Romans, do me right: Patricians, draw your swords: and sheathe them not Till Saturninus be Rome's emperor. Andronicus, would thou wert shipp'd to hell, 210 Rather than rob me of the people's hearts!
LUCIUS	Proud Saturnine, interrupter of the good That noble-minded Titus means to thee!
TITUS	Content thee, prince; I will restore to thee The people's hearts, and wean them from themselves.
BASSIANUS\	Andronicus, I do not flatter thee, But honour thee, and will do till I die: My faction if thou strengthen with thy friends,

	Všichni jste měli stejný úděl v tom, že jste svým mečem bojovali za vlast, však slavnější jsou ti, co zemřeli, a jak řek Solón, k štěstí dospěli, 180 když čestnou smrtí přelstili zlý osud. Tite Androniku, lid Říma, jehož přítelem jsi vždy byl, mě pověřil, abych tě jménem něj a tribunů opásal touto běloskvoucí řízou 185 a požádal tě, abys vedle synů mrtvého císaře kandidoval na prázdný trůn. Přijmi to pallium a saň se hlavou bezhlavého Říma. (<i>Nabízí řízu</i>)
TITUS	Slavnému tělu sluší lepší hlava 190 než tahle, co se třese starobou. Mám si to obléct a být na obtíž? Dneska mě slavně zvolíte, a zítra vám vládu položím, protože zemřu, a přidělám vám další starosti. 195 Čtyřicet let jsem za vás bojoval, úspěšně vedl vaše vojska, pohřbil jedenadvacet svých chrabrých synů, kteří se v boji osvědčili a své zemi odevzdali své vzácné životy. 200 V mém věku stačí, když mi dáte metál a ne císařské žezlo. Ten, kdo ho naposled nesl, ten ho nesl dobře.
MARCUS	Tite, kandiduj a máš jistý trůn.
SATURNINUS	To jsou troufalé řeči, tribune! 205
TITUS	Buď trpělivý, princí Saturnine.
SATURNINUS	Římané, uznejte má práva! Páni, taste a za mě bijte se tak dlouho, než Saturninus bude císařem. Androniku, radši's měl skončit v pekle 210 než obrat mě o lásku mého lidu!
LUCIUS	Saturnine, jsi pýchou ohluchlý a nechápeš Titovu laskavost!
TITUS	Klid, princí. Lásku Římanů ti vrátím. Zřeknu se jí a odevzdám ji tobě. 215
BASSIANUS	Androniku, nechci ti podlézat, ale co budu živ, máš moji úctu. Jestli podpoříš mě a moji stranu,

	I will most thankful be; and thanks to men Of noble minds is honourable meed.	220
TITUS	People of Rome, and people's tribunes here, I ask your voices and your suffrages: Will you bestow them friendly on Andronicus?	
TRIBUNES	To gratify the good Andronicus, And gratulate his safe return to Rome, The people will accept whom he admits.	225
TITUS	Tribunes, I thank you: and this suit I make, That you create your emperor's eldest son, Lord Saturnine; whose virtues will, I hope, Reflect on Rome as Titan's rays on earth, And ripen justice in this commonweal.	230
	Then, if you will elect by my advice, Crown him and say 'Long live our emperor!'	
MARCUS	With voices and applause of every sort, Patricians and plebeians, we create Lord Saturninus Rome's great emperor, And say 'Long live our Emperor Saturnine!'	235
	<i>A long flourish till they come down.</i>	
SATURNINUS	Titus Andronicus, for thy favours done To us in our election this day, I give thee thanks in part of thy deserts, And will with deeds requite thy gentleness: And, for an onset, Titus, to advance Thy name and honourable family, Lavinia will I make my empress, Rome's royal mistress, mistress of my heart, And in the sacred Pantheon her espouse: Tell me, Andronicus, doth this motion please thee?	240
TITUS	It doth, my worthy lord; and in this match I hold me highly honour'd of your grace, And here in sight of Rome to Saturnine, King and commander of our commonweal, The wide world's emperor, do I consecrate My sword, my chariot and my prisoners; Presents well worthy Rome's imperial lord. Receive them then, the tribute that I owe, Mine honour's ensigns humbled at thy feet.	250
		255
SATURNINUS	Thanks, noble Titus, father of my life! How proud I am of thee and of thy gifts Rome shall record, and when I do forget	

	budu ti vděčný. Pro poctivé lidi bývá vděk nejcennější odměnou.	220
TITUS	Občané Říma, páni tribunové, žádám vás o hlasy. Dáte je tomu, koho vám Andronicus navrhne?	
TRIBUNOVÉ	Z vděčnosti k tobě, dobrý Androniku, a s díky za tvůj šťastný návrat domů lid přijme toho, koho vybereš.	225
TITUS	Děkuji. Navrhuji, aby byl zvolen princ Saturninus, nejstarší císařův syn, jenž, doufám, bude Římu tak blahodárný, jak je slunce zemi, a bude čestně, spravedlivě vládnout. Má rada je, zvolte ho, korunujte a volejte: „Ať žije nový císař!“	230
MARCUS	Jednomyslnou volbou římských stavů, patricijů i plebejců, se stává princ Saturninus římským císařem. Ať žije nový císař Saturninus!	235
	<i>Za zvuků fanfáry sestupují dolů.</i>	
SATURNINUS	Tite Androniku, za laskavost, kterou jsi projevil nám dnešní den, nestačí pouze poděkovat, ale je třeba odměnit ji také činy. A proto, Tite, začnu tím, že tvou rodinu povznesu a z Lavinie učiním svoji císařovnu, římskou velitelku a paní svého srdce. V Pantheonu ji pojmu za svou choť. Tak co, Androniku, máš z toho radost?	240
TITUS	Mám, vzácný pane. Tímto sňatkem mi prokazujete velkou poctu. Já před zraky Říma Saturninovi, pánu a veliteli naší vlasti, císaři veškerého světa, předávám svůj meč, svůj vůz, své zajatce. Jen římský císař je hoden takto vzácných darů. Přijmi ty symboly mé cti a slávy, které ti k nohám kladu jako hold.	250
		255
SATURNINUS	Dík, vzácný Tite, otče mého žití! Řím brzy pozná, jak jsem na tebe i na tvé dary pyšný. Kdybych někdy	

	The least of these unspeakable deserts, Romans, forget your fealty to me.	260
TITUS	<i>(To Tamora)</i> Now, madam, are you prisoner to an emperor; To him that, for your honour and your state, Will use you nobly and your followers.	
SATURNINUS	A goodly lady, trust me; of the hue That I would choose, were I to choose anew. Clear up, fair queen, that cloudy countenance: Though chance of war hath wrought this change of cheer, Thou comest not to be made a scorn in Rome: Princely shall be thy usage every way.	265 270
	Rest on my word, and let not discontent Daunt all your hopes: madam, he comforts you Can make you greater than the Queen of Goths. Lavinia, you are not displeased with this?	
LAVINIA	Not I, my lord; sith true nobility Warrants these words in princely courtesy.	275
SATURNINUS	Thanks, sweet Lavinia. Romans, let us go; Ransomless here we set our prisoners free. Proclaim our honours, lords, with trump and drum. <i>Flourish. Saturninus courts Tamora in dumb show.</i>	
BASSIANUS	Lord Titus, by your leave, this maid is mine. <i>Seizing Lavinia.</i>	280
TITUS	How, sir! Are you in earnest then, my lord?	
BASSIANUS	Ay, noble Titus; and resolved withal To do myself this reason and this right.	
MARCUS	'Suum cuique' is our Roman justice. This prince in justice seizeth but his own.	285
LUCIUS	And that he will, and shall, if Lucius live.	
TITUS	Traitors, avaunt! Where is the emperor's guard? Treason, my lord! Lavinia is surprised!	
SATURNINUS	Surprised! By whom?	
BASSIANUS	By him that justly may Bear his betroth'd from all the world away. <i>Exeunt Bassianus and Marcus with Lavinia.</i>	290
MUTIUS	Brothers, help to convey her hence away, And with my sword I'll keep this door safe. <i>Exeunt Lucius, Quintus, and Martius.</i>	

	zapomněl na tvé zásluhy, pak vy, Římané, smíte zapomenout na mne.	260
TITUS	<i>(K Tamore)</i> Jste, paní, zajatkyní císaře, jenž zná váš stav a zachová se jistě šlechtně k vám i vašim příbuzným.	
SATURNINUS	Spanilá paní! Tu bych si vzal rád, kdybych měl znovu možnost vybírat. Krásná královno, přestaňte se mračit. I když vám válka vzala úsměv ze rtů, my se vám v Římě nechceme vysmívat. Chceme s vámi jednat ve všem všudy dvorně. Věřte mi, není důvod k beznaději. Ten, kdo vás utěšuje, může z vás udělat víc než gótskou královnu. Lavinie, snad vám to nevadí?	265 270
LAVINIE	Ne, pane, dobře vím, že pro šlechtice jsou to jen zdvořilosti, a nic víc.	275
SATURNINUS	Díky ti, sladká. Římané, jdem pryč. Zajatce propouštím bez výkupného. Na moji počest ať zní fanfára! <i>Fanfára. Saturninus se němě dvoří Tamore.</i>	
BASSIANUS	Dovolte, Tite, ta dívka je moje. <i>Uchopí Lavinii.</i>	280
TITUS	Cože? To ne! To nemyslíte vážně!	
BASSIANUS	Vznešený Tite, já mám na ni právo. Já se jí nevzdám, za nic na světě.	
MARCUS	„Každému, co mu patří!“ tak zní zákon. On si jen bere tu, která je jeho.	285
LUCIUS	S mou pomocí. Jinak mě zabijte!	
TITUS	Zrádcové, pryč! Kde je císařská stráž? Zrada! Unesli Lavinii, pane!	
SATURNINUS	Kdo ji unesl?	
BASSIANUS	Ten, kdo právem smí svou milovanou chránit před všemi. <i>Odejdou Bassianus a Marcus s Lavinii.</i>	290
MUTIUS	Rychle ji, bratři, odtud odvedte, já mečem zatím ubráním váš ústup. <i>Odejdou Lucius, Quintus a Martius.</i>	

TITUS	Follow, my lord, and I'll soon bring her back.	
MUTIUS	My lord, you pass not here.	
TITUS	What, villain boy! Barr'st me my way in Rome? <i>Stabbing Mutius.</i>	
MUTIUS	Help, Lucius, help!	295
	<i>Dies.</i> <i>During the fray, Saturninus, Tamora, Demetrius, Chiron and Aaron go out and re-enter, above.</i> <i>Re-enter Lucius.</i>	
LUCIUS	My lord, you are unjust, and, more than so, In wrongful quarrel you have slain your son.	
TITUS	Nor thou, nor he, are any sons of mine; My sons would never so dishonour me: Traitor, restore Lavinia to the emperor.	300
LUCIUS	Dead, if you will; but not to be his wife, That is another's lawful promised love. <i>Exit.</i>	
SATURNINUS	No, Titus, no; the emperor needs her not, Nor her, nor thee, nor any of thy stock. I'll trust, by leisure, him that mocks me once; Thee never, nor thy traitorous haughty sons, Confederates all thus to dishonour me. Was there none else in Rome to make a stale, But Saturnine? Full well, Andronicus, Agree these deeds with that proud brag of thine, That said'st I begg'd the empire at thy hands.	305
TITUS	O monstrous! What reproachful words are these?	
SATURNINUS	But go thy ways; go, give that changing piece To him that flourish'd for her with his sword. A valiant son-in-law thou shalt enjoy; One fit to bandy with thy lawless sons, To ruffle in the commonwealth of Rome.	315
TITUS	These words are razors to my wounded heart.	
SATURNINUS	And therefore, lovely Tamora, queen of Goths, That like the stately Phoebe 'mongst her nymphs Dost overshadow the gallant'st dames of Rome, If thou be pleased with this my sudden choice, Behold, I choose thee, Tamora, for my bride, And will create thee empress of Rome.	320

TITUS	Císaři, za mnou, já ji přivedu.	
MUTIUS	Ne, otče, ustup!	
TITUS	Spratku, chceš mně v Římě rozkazovat? <i>Probodne Mutia.</i>	
MUTIUS	Lucie, pomoz mi!	295
	<i>Zemře.</i> <i>Během šarvátky Saturninus, Tamora, Demetrius, Chiron a Aron vyjdou ven a vystoupí nahoře.</i> <i>Vystoupí Lucius.</i>	
LUCIUS	Jste nespravedlivý. Zabil jste, otče, vlastního syna. Zle a bezdůvodně.	
TITUS	Nebyl mým synem, ani ty jím nejsi. Mí synové by mě tak neznectili. Zrádce, vrať Lavinii císaři.	300
LUCIUS	Jen mrtvou, chcete-li. On ji mít nesmí, když už se zasnoubila jinému. <i>Odejde.</i>	
SATURNINUS	Ne, Tite, ne. Já o ni nestojím. Ani o tebe, o žádného z vás. Nestojím o ty, kdo mě urazili. Ty a tví zpupní, zrádní synové jste ze mě udělali hlupáka. Byl někdy někdo v Římě poníženy tak jako já? Jsi pyšný, Androniku. Rád by ses vychloubal, že císařství si Saturninus vyprosil z tvé ruky.	305
TITUS	Takové hrozné obvinění! Proč?	
SATURNINUS	Jdi si svou cestou. A tu kurvičku dej tomu, který pro ni tasil meč. Tvůj chrabrý zeť moc dobře zapadl mezi tvé vzpurné syny a teď budou společně rozvracet řád ve městě.	315
TITUS	Ta slova bodají mě do srdce.	
SATURNINUS	Tak tedy, Tamoro, královno Gótů, vílo nad víly, která zastíňuješ svou krásou nejkrásnější Římanky, bude-li ti tak náhlá volba vhod, staň se mou ženou ty. Když řekneš ano, udělám z tebe římskou císařovnu.	320

	Speak, Queen of Goths, dost thou applaud my choice? And here I swear by all the Roman gods, Sith priest and holy water are so near And tapers burn so bright and every thing In readiness for Hymenaeus stand, I will not re-salute the streets of Rome, Or climb my palace, till from forth this place I lead espoused my bride along with me.	330
TAMORA	And here, in sight of heaven, to Rome I swear, If Saturnine advance the Queen of Goths, She will a handmaid be to his desires, A loving nurse, a mother to his youth.	335
SATURNINUS	Ascend, fair queen, Pantheon. Lords, accompany Your noble emperor and his lovely bride, Sent by the heavens for Prince Saturnine, Whose wisdom hath her fortune conquered: There shall we consummate our spousal rites. <i>Exeunt all but Titus.</i>	340
TITUS	I am not bid to wait upon this bride. Titus, when wert thou wont to walk alone, Dishonour'd thus, and challenged of wrongs? <i>Re-enter Marcus, Lucius, Quintus, and Martius.</i>	
MARCUS	O Titus, see, O, see what thou hast done! In a bad quarrel slain a virtuous son.	345
TITUS	No, foolish tribune, no; no son of mine, Nor thou, nor these, confederates in the deed That hath dishonour'd all our family; Unworthy brother, and unworthy sons!	350
LUCIUS	But let us give him burial, as becomes; Give Mutius burial with our brethren.	
TITUS	Traitors, away! He rests not in this tomb! This monument five hundred years hath stood, Which I have sumptuously re-edified: Here none but soldiers and Rome's servitors Repose in fame; none basely slain in brawls. Bury him where you can; he comes not here.	355
MARCUS	My lord, this is impiety in you. My nephew Mutius' deeds do plead for him He must be buried with his brethren.	360
QUINTUS, MARTIUS	And shall, or him we will accompany.	

	Tak mluv, královno Gótů! Souhlasíš? Řekni, že ano, a já přísahám všem římským bohům – jsou tu kněží, svíce, svěcená voda, vše je přichystáno k obřadu svatby – proto přísahám, že nepozdravím v ulicích svůj lid a do paláce nevrátím se dřív, než tebe tady pojmu za ženu.	325 330
TAMORA	A já přísahám, že když Saturninus královnu Gótů takto pozvedne, ona mu bude služkou, chůvou, matkou, milenkou, jež mu splní všechny tužby.	335
SATURNINUS	Jdem, královno, do Pantheonu. Páni, doprovodíte císaře s císařovnou. Stala se pro mě darem z nebes ta vězenkyně a nyní nevěsta. Připravte všechno pro svatební obřad. <i>Odejdou všichni kromě Tita.</i>	340
TITUS	Mne na tu svatbu nepozval. Já, Titus, tu zůstal samotný, zbavený cti a obviněný z hrozných zločinů. <i>Vystoupí Marcus, Lucius, Quintus a Martius.</i>	
MARCUS	Ach, Tite, pohleď, co jsi udělal! Zabil jsi ve vzteku vlastního syna.	345
TITUS	Ne, hloupý tribune, on nebyl můj. Ani ty, ani tihle nejste moji. Spikli jste se a znectili můj rod. Nehodný bratře, podlí synové!	350
LUCIUS	Jdeme ho pohřbít. Mutius by měl být pohřbený, jak náleží, k svým bratrům.	
TITUS	Pryč, zrádci! V téhle hrobce nespočine. Ta hrobka tady stojí pět set let, a já ji opravil a přestavěl. Zde leží vojáci, co slavně padli za Řím, a ne při pouliční rvačce. Jinde ho pohřbete, ale sem nesmí.	355
MARCUS	Bratře, je hříšné takhle mluvit. Můj synovec Mutius byl hrdina. A musí ležet tady. Mezi bratry.	360
QUINTUS, MARTIUS	Bude tu ležet. Nebo nás zab taky.	

TITUS	'And shall!' what villain was it that spake that word?	
QUINTUS	He that would vouch it in any place but here.	
TITUS	What, would you bury him in my despite?	365
MARCUS	No, noble Titus, but entreat of thee To pardon Mutius and to bury him.	
TITUS	Marcus, even thou hast struck upon my crest, And, with these boys, mine honour thou hast wounded. My foes I do repute you every one; So, trouble me no more, but get you gone.	370
MARTIUS	He is not with himself; let us withdraw.	
QUINTUS	Not I, till Mutius' bones be buried. <i>Marcus and the sons of Titus kneel.</i>	
MARCUS	Brother, for in that name doth nature plead –	
QUINTUS	Father, and in that name doth nature speak –	375
TITUS	Speak thou no more, if all the rest will speed.	
MARCUS	Renowned Titus, more than half my soul –	
LUCIUS	Dear father, soul and substance of us all –	
MARCUS	Suffer thy brother Marcus to inter His noble nephew here in virtue's nest, That died in honour and Lavinia's cause. Thou art a Roman; be not barbarous! The Greeks upon advice did bury Ajax That slew himself; and wise Laertes' son Did graciously plead for his funerals. Let not young Mutius, then, that was thy joy, Be barr'd his entrance here.	380 385
TITUS	Rise, Marcus, rise. The dismal'st day is this that e'er I saw, To be dishonour'd by my sons in Rome! Well, bury him, and bury me the next.	390
	<i>Mutius is put into the tomb.</i>	
LUCIUS	There lie thy bones, sweet Mutius, with thy friends, Till we with trophies do adorn thy tomb.	
ALL	<i>(Kneeling)</i> No man shed tears for noble Mutius; He lives in fame that died in virtue's cause.	
MARCUS	My lord, to step out of these dreary dumps, How comes it that the subtle Queen of Goths Is of a sudden thus advanced in Rome?	395

TITUS	Že bude? Kdo si troufá tohle říct?	
QUINTUS	Ten, kdo si jinde než zde troufne na vše.	
TITUS	Chcete ho pohřbít navzdory mé vůli?	365
MARCUS	Ne, prosíme tě, Tite, odpusť mu a dovol nám ho tady uložit.	
TITUS	Marku, i ty jsi tasil proti mně a s mými chlapci pošlapals mou čest. Všichni jste moji nepřátelé. Všichni. Nedrážděte mě. Jděte! Jděte pryč!	370
MARTIUS	Je mimo sebe. Radši odejdem.	
QUINTUS	Já nejdu, dokud bratra nepohřbím. <i>Marcus a Titovi synové pokleknou.</i>	
MARCUS	Bratře, už slovo bratr za mne prosí –	
QUINTUS	Otče, už slovo syn tě prosí za mne –	375
TITUS	Ty radši mlč, nechceš-li všechno zkazit.	
MARCUS	Tite, jenž jsi polovinou mé duše –	
LUCIUS	Otče, jenž jsi nás všech tělem i duší –	
MARCUS	Dovol bratrovi řádně pohřbít svého vzácného synovce, jenž zemřel čestně, když bránil vlastní sestru. Nebuď barbar! Jsi přece Říman. Vždyť i Řekové dopřáli pohřeb Ajaxovi, který zabil sám sebe. Dali na radu moudrého Odyssea. Nebraň, prosím, Mutiovi, nejmladšímu z tvých synů, tvé radosti, přístupu sem.	380 385
TITUS	Vstaň, Marku. Proč jsem se musel dožít dne, kdy mne mí vlastní synové tak znectili! Pohřbete ho. A mne pohřbete s ním. <i>Mutius je uložen v hrobce.</i>	390
LUCIUS	Mutie, lež zde mezi přáteli, než přijdem věnci ozdobit tvůj hrob.	
VŠICHNI	<i>(Poklekají)</i> Pro Mutia netřeba držet žal. Kdo čestně zemřel, slavně žije dál.	
MARCUS	Teď obraťme list k veselejším věcem. Chápeš, jak se té gótské královně podařilo tak rychle povýšit?	395

TITUS	I know not, Marcus; but I know it is, Whether by device or no, the heavens can tell: Is she not then beholding to the man That brought her for this high good turn so far? Yes, and will nobly him remunerate.	400
	<i>Flourish. Re-enter, from one side, Saturninus attended, Tamora, Demetrius, Chiron and Aaron; from the other, Bassianus, Lavinia, and others.</i>	
SATURNINUS	So, Bassianus, you have play'd your prize: God give you joy, sir, of your gallant bride!	
BASSIANUS	And you of yours, my lord! I say no more, Nor wish no less; and so, I take my leave.	405
SATURNINUS	Traitor, if Rome have law or we have power, Thou and thy faction shall repent this rape.	
BASSIANUS	Rape, call you it, my lord, to seize my own, My truth-betrothed love and now my wife? But let the laws of Rome determine all; Meanwhile I am possess'd of that is mine.	410
SATURNINUS	'Tis good, sir: you are very short with us; But, if we live, we'll be as sharp with you.	
BASSIANUS	My lord, what I have done, as best I may, Answer I must and shall do with my life. Only thus much I give your grace to know: By all the duties that I owe to Rome, This noble gentleman, Lord Titus here, Is in opinion and in honour wrong'd; That in the rescue of Lavinia With his own hand did slay his youngest son, In zeal to you and highly moved to wrath To be controll'd in that he frankly gave: Receive him, then, to favour, Saturnine, That hath express'd himself in all his deeds A father and a friend to thee and Rome.	415 420 425
TITUS	Prince Bassianus, leave to plead my deeds: 'Tis thou and those that have dishonour'd me. <i>(Kneels)</i> Rome and the righteous heavens be my judge, How I have loved and honour'd Saturnine!	
TAMORA	My worthy lord, if ever Tamora Were gracious in those princely eyes of thine, Then hear me speak in indifferently for all; And at my suit, sweet, pardon what is past.	435

TITUS	Nechápu, Marku, ale povýšila. Jakými čárami, ví samo nebe. Neměla by být za to vděčná tomu, kdo ji sem přivedl, a bohatě se mu za jeho pomoc odškodnit?	400
	<i>Fanfára. Vystoupí z jedné strany Saturninus s družinou, Tamora, Demetrius, Chiron a Aron; z druhé strany Bassianus, Lavinie a další.</i>	
SATURNINUS	Tak, Bassiane, dosáhl jsi svého. Teď užijvej si krásnou nevěstu!	
BASSIANUS	Nápodobně, můj pane. Nemám, co bych k tomu dodal, takže odcházíme.	405
SATURNINUS	Dokud mám v Římě moc a platí zákon, ten únos odpykáš. Ty i tvá banda.	
BASSIANUS	Copak je únos vzít si, co mi patří? Svou snoubenku a nyní manželku? Ale ať římský zákon rozhodne, zatím si ponechám to, co je mé.	410
SATURNINUS	No dobře. Utrhuj se na mě, chceš-li! Taky se s tebou mazlit nebudu.	
BASSIANUS	Své činy, pane, snadno zodpovím a stojím za nimi svým životem. Něco bych vám však přece jen rád řekl. Z oddanosti k Římu vám sděluji, že tento pán, vznešený Andronicus, si tolik cení pověsti a cti, že když jsem si odváděl Lavinii, on vlastní rukou zabil svého syna. Ve vašich službách a též rozhněván, že já jsem si vzal dar, jež on dal vám. Nezavrhujte, Saturnine, toho, kdo svými činy prokázal, že je vám otcem, přítelem a poddaným.	415 420 425
TITUS	Bassiane, za mě se nepřimlouvej. Ty spolu s těmi jste mě zostudili. <i>(Pokleká)</i> Ať Řím a nebesa mi potvrdí, že Saturnina uznávám a ctím!	430
TAMORA	Můj vzácný pane, má-li Tamora v tvých očích sebemenší váhu, prosím, dovol mi nestranně ti poradit. Odpusť jim, drahý. Co bylo, je pryč.	435

SATURNINUS	What, madam! Be dishonour'd openly, And basely put it up without revenge?	
TAMORA	Not so, my lord; the gods of Rome forfend I should be author to dishonour you! But on mine honour dare I undertake For good Lord Titus' innocence in all; Whose fury not dissembled speaks his griefs: Then, at my suit, look graciously on him; Lose not so noble a friend on vain suppose, Nor with sour looks afflict his gentle heart <i>(Aside to Saturninus)</i> My lord, be ruled by me, be won at last; Dissemble all your griefs and discontents. You are but newly planted in your throne; Lest, then, the people, and patricians too, Upon a just survey, take Titus' part, And so supplant you for ingratitude, Which Rome reputes to be a heinous sin, Yield at entreats; and then let me alone. I'll find a day to massacre them all And raze their faction and their family, The cruel father and his traitorous sons, To whom I sued for my dear son's life, And make them know what 'tis to let a queen Kneel in the streets and beg for grace in vain. <i>(Aloud)</i> Come, come, sweet emperor; come, Andronicus; Take up this good old man, and cheer the heart That dies in tempest of thy angry frown.	440 445 450 455 460
SATURNINUS	Rise, Titus, rise; my empress hath prevail'd.	
TITUS	I thank your majesty, and her, my lord. These words, these looks, infuse new life in me.	465
TAMORA	Titus, I am incorporate in Rome, A Roman now adopted happily, And must advise the emperor for his good. This day all quarrels die, Andronicus; And let it be mine honour, good my lord, That I have reconciled your friends and you. For you, Prince Bassianus, I have pass'd My word and promise to the emperor, That you will be more mild and tractable. And fear not, lords, and you, Lavinia;	470 475

SATURNINUS	Což můžu, madam, nechat bez pomsty tak otevřenou, sprostou urážku?	
TAMORA	Ne, nedopustíte, římsí bohové, abych já nechala vás urážet! Troufám si ale tvrdit při své cti, že dobrý Titus je v tom nevinně. Mluví z něj hněv a nelíčený žal. Mně k vůli, prosím, přijměte ho zpět. Neztrácejte pro plané podezření vzácného přítele a nemračte se na něj. <i>(Stranou k Saturninovi)</i> Dejte si říct a všechno bude vaše. Skryjte svou nelibost. Tvařte se mírně. Sotva jste na trůn usedl. Co kdyby se občané i patricijové přidali k Titovi a obvinili vás z nespravedlivého nevděku. Pro Římany je nevděk strašný hřích. Ustupte prosbám. Zbytek nechte na mně. Přijde den, kdy je všechny povraždím i s přáteli a jejich rodinami. Ten krutý otec s bandou zrádných kluků, které jsem prosila o život synka, poznají, co je nechat královnu zbytečně žebrat vkleče o milost. <i>(Nablas)</i> No tak, císaři, no tak, Androniku. Zvedni a utěš starce, který zmírá v bouři tvých rozhněvaných pohledů.	440 445 450 455 460
SATURNINUS	Vstaň, Tite. Císařovna zvítězila.	
TITUS	Děkuji, pane, vám i jí. Ta slova i vlídný pohled vracejí mi život.	465
TAMORA	Tite, jsem nyní spjata s Římem, stala se ze mě šťastná Římanka. Já Římu i císaři teď přeji jen vše dobré. Dnešním dnem všechny sváry pominuly a já si беру za svou povinnost usmířit vás a vaše přátele. Pokud jde o vás, princí Bassiane, dala jsem císaři své čestné slovo, že už se nebudete vzpouzet. Vy, Lavinie, vy, páni, žádný strach.	470 475

By my advice, all humbled on your knees,
You shall ask pardon of his majesty.

LUCIUS We do, and vow to heaven and to his highness,
That what we did was mildly as we might,
Tendering our sister's honour and our own. 480

MARCUS *(Kneels)* That, on mine honour, here I do protest.

SATURNINUS Away, and talk not; trouble us no more.

TAMORA Nay, nay, sweet emperor, we must all be friends:
The tribune and his nephews kneel for grace;
I will not be denied: sweet heart, look back. 485

SATURNINUS Marcus, for thy sake and thy brother's here,
And at my lovely Tamora's entreats,
I do remit these young men's heinous faults.
Stand up.
Lavinia, though you left me like a churl, 490
I found a friend, and sure as death I swore
I would not part a bachelor from the priest.
Come, if the emperor's court can feast two brides,
You are my guest, Lavinia, and your friends.
This day shall be a love-day, Tamora. 495

TITUS To-morrow, an it please your majesty
To hunt the panther and the hart with me,
With horn and hound we'll give your grace bonjour.

SATURNINUS Be it so, Titus, and gramercy too.
Flourish. Exeunt.

Radím vám, na kolenou poproste
Císařskou Milost o odpuštění.

LUCIUS Odpusťte, pane. Přísaháme vám
i nebesům, že nebojovali jsme
o nic než o čest, svou a sestřinu. 480

MARCUS *(Pokleká)* To mohu i já svatě odpřisáhnout.

SATURNINUS Jděte a už mě neotravujte.

TAMORA Ne, císaři, ne! Buďme přátelé.
Tribun a jeho synovci tu klečí.
Nezahanbuj mě, láske. Ohlédni se. 485

SATURNINUS Marku, kvůli tobě a Titovi
a na naléhání své krásné paní
odpouštím mládencům ten hnusný zločin.
Vstaňte.
Lavinie, vy jste mě odkopla, 490
ale já tu svou našel. Jak jsem slíbil,
přestal ze mě být starý mládenec.
Tak pojdte! Císař může pohostit
i dvě nevěsty. Zvu vás všechny k sobě.
Dnešek ať je dnem lásky, Tamoro. 495

TITUS A zítra, chcete-li, vás, Milosti,
zvu na lov jelena a levharta.
Vzbudí vás troubení a štěkot psů.

SATURNINUS Tak dobře, Tite, já ti děkuju.
Fanfára. Odejdou.

ACT II.

SCENE 1.

ROME. BEFORE THE PALACE.

Enter Aaron.

AARON Now climbeth Tamora Olympus' top,
Safe out of fortune's shot; and sits aloft,
Secure of thunder's crack or lightning flash;
Advanced above pale envy's threatening reach.
As when the golden sun salutes the morn, 5
And, having gilt the ocean with his beams,
Gallops the zodiac in his glistening coach,
And overlooks the highest-peering hills;
So Tamora.
Upon her wit doth earthly honour wait, 10
And virtue stoops and trembles at her frown.
Then, Aron, arm thy heart, and fit thy thoughts,
To mount aloft with thy imperial mistress,
And mount her pitch, whom thou in triumph long
Hast prisoner held, fetter'd in amorous chains 15
And faster bound to Aron's charming eyes
Than is Prometheus tied to Caucasus.
Away with slavish weeds and servile thoughts!
I will be bright, and shine in pearl and gold,
To wait upon this new-made empress. 20
To wait, said I? To wanton with this queen,
This goddess, this Semiramis, this nymph,
This siren, that will charm Rome's Saturnine,
And see his shipwreck and his commonweal's.
Holloa! What storm is this? 25

Enter Demetrius and Chiron, braving.

DEMETRIUS Chiron, thy years want wit, thy wit wants edge,
And manners, to intrude where I am graced;
And may, for aught thou know'st, affected be.
CHIRON Demetrius, thou dost overween in all;
And so in this, to bear me down with braves. 30
'Tis not the difference of a year or two

JEDNÁNÍ II.

SCÉNA 1.

ŘÍM. PŘED PALÁCEM.

Vystoupí Aron.

ARON Tamora vystoupila na Olymp
a sedí vysoko a v bezpečí tam,
kam blesky zloby, šípy osudu
už nedostřelí. Jako slunce, které 5
pozdraví ráno den, a sotva co
pozlatí moře svými paprsky,
v zářivém kočáře se vznese vzhůru
a z výšky obhlídí nejvyšší štíty.
Tak i Tamora.
Před jejím důvtipem se sklání svět 10
a třese se pod jejím pohledem.
Arone, odvahou se obrň, aby
ses vyšvihl bok po bok císařovně,
své milence, své otrokyni, která
podlehla tvému kouzlu a je k tobě 15
řetězy lásky připoutána víc,
než Prométheus býval ke skále.
Dost laciných šatů i myšlenek.
Chci ve zlatě a v perlách hrdě sloužit
té nové císařovně. Řek jsem „sloužit“? 20
Chtěl jsem říct, že s ní hodlám „souložit“.
S tou bohyní, s tou vílou, sirénou,
co okouzlí, ohluší Saturnina
a jeho císařství potopí ke dnu.
Hele! Co je to za křik? 25

Vystoupí Demetrius a Chiron v bádce.

DEMETRIUS Chirone, jak jsi mladý, tak jsi hloupý
a neumíš se chovat. Nevτίrej
se tam, kde oproti mně nemáš šanci.
CHIRON Demetrie, pořád mě ponižuješ.
I teď. Vytahuješ se nade mnou. 30
Být o rok o dva starší neznamená,

	Makes me less gracious or thee more fortunate: I am as able and as fit as thou To serve, and to deserve my mistress' grace; And that my sword upon thee shall approve, 35 And plead my passions for Lavinia's love.
AARON	<i>(Aside)</i> Clubs, clubs! These lovers will not keep the peace.
DEMETRIUS	Why, boy, although our mother, unadvised, Gave you a dancing-rapier by your side, Are you so desperate grown, to threat your friends? 40 Go to; have your lath glued within your sheath Till you know better how to handle it.
CHIRON	Meanwhile, sir, with the little skill I have, Full well shalt thou perceive how much I dare.
DEMETRIUS	Ay, boy, grow ye so brave? <i>They draw.</i>
AARON	<i>(Coming forward)</i> Why, how now, lords! 45 So near the emperor's palace dare you draw, And maintain such a quarrel openly? Full well I wot the ground of all this grudge. I would not for a million of gold The cause were known to them it most concerns; 50 Nor would your noble mother for much more Be so dishonour'd in the court of Rome. For shame, put up.
DEMETRIUS	Not I, till I have sheathed My rapier in his bosom and withal Thrust these reproachful speeches down his throat 55 That he hath breathed in my dishonour here.
CHIRON	For that I am prepared and full resolved. Foul-spoken coward, that thunder'st with thy tongue, And with thy weapon nothing darest perform!
AARON	Away, I say! 60 Now, by the gods that warlike Goths adore, This petty brabble will undo us all. Why, lords, and think you not how dangerous It is to jet upon a prince's right? What, is Lavinia then become so loose, 65 Or Bassianus so degenerate, That for her love such quarrels may be broach'd Without controlment, justice, or revenge? Young lords, beware! And should the empress know This discord's ground, the music would not please. 70

	že já jsem horší a ty žádoucnější. Jsem stejně silný jako ty i schopný bojovat o lásku své milované. Ať souboj mezi námi rozhodne, že Lavinie vybere si mne. 35
ARON	<i>(Stranou)</i> Napráskat na zadek, vy milovníci!
DEMETRIUS	Chlapečku, nemávej tím šidítkem, které ti dala máma na hraní, ať neublížíš sobě nebo jiným! 40 Zastrč meč do pochvy a počkej si, až se s ním naučíš líp zacházet.
CHIRON	Moc toho neumím, však na tebe si klidně troufnu. Tak se, bratře, braň!
DEMETRIUS	Jsi kurážný? Tak pojď! <i>Tasí.</i>
ARON	<i>(Vystoupí do popředí)</i> Pánové! Co je? 45 Chcete se před císařským palácem na veřejnosti bít? Já dobře vím, o co se hádáte, a za milion zlatých bych nedopustil, aby se to dozvěděli ti, jichž se to týká. 50 Víte, jak by to mohlo poškodit a znectít tady v Římě vaši matku? Přestaňte s tím!
DEMETRIUS	Ne, dokud nevrázím mu do břicha svůj meč a do chřtánu pak všechny jeho urážlivé řeči, které se odvážil vést proti mně. 55
CHIRON	Tak na to čekám, srabe, nebo se ohánět umíš jen svým jazykem, ale na jinou zbraň si netroufáš!
ARON	Řekl jsem dost! 60 Při gótských bozích, chcete, aby nás ta vaše hloupá hádka zničila? Nechápete, jak nebezpečné je lézt římským princům do zelí? Copak je Lavinie volně k použití 65 a Bassianus už je mimo hru, aby vám mohly tyhle tahanice o její lásku projít beztrně? Mládenci, pozor, nebo císařovnu to rozladí a dopadnete zle. 70

CHIRON	I care not, I, knew she and all the world. I love Lavinia more than all the world.	
DEMETRIUS	Youngling, learn thou to make some meaner choice: Lavinia is thine elder brother's hope.	
AARON	Why, are ye mad? Or know ye not, in Rome How furious and impatient they be, And cannot brook competitors in love? I tell you, lords, you do but plot your deaths By this device.	75
CHIRON	Aaron, a thousand deaths Would I propose to achieve her whom I love.	80
AARON	To achieve her! How?	
DEMETRIUS	Why makest thou it so strange? She is a woman, therefore may be woo'd; She is a woman, therefore may be won; She is Lavinia, therefore must be loved. What, man! More water glideth by the mill Than wots the miller of; and easy it is Of a cut loaf to steal a shive, we know. Though Bassianus be the emperor's brother. Better than he have worn Vulcan's badge.	85
AARON	<i>(Aside)</i> Ay, and as good as Saturninus may.	90
DEMETRIUS	Then why should he despair that knows to court it With words, fair looks and liberality? What, hast not thou full often struck a doe, And borne her cleanly by the keeper's nose?	
AARON	Why, then, it seems, some certain snatch or so Would serve your turns.	95
CHIRON	Ay, so the turn were served.	
DEMETRIUS	Aaron, thou hast hit it.	
AARON	Would you had hit it too! Then should not we be tired with this ado. Why, hark ye, hark ye! And are you such fools To square for this? Would it offend you, then That both should speed?	100
CHIRON	Faith, not me.	
DEMETRIUS	Nor me, so I were one.	
AARON	For shame, be friends, and join for that you jar. 'Tis policy and stratagem must do That you affect; and so must you resolve,	105

CHIRON	Mne nezadrží nic a řeknu všem, že Lavinii jsem já zaslíben.	
DEMETRIUS	Příliš si vyskakuješ, mladíku. Lavinii dostane Demetrius.	
ARON	Zbláznilí jste se? Neslyšeli jste, jak zlí a zavilí jsou Římané, zvláště když jim někdo dělá do ženské? Takhle se chovat, to je sebevražda, pánové.	75
CHIRON	Snesu tisíc smrtí, když nakonec získám svoji milovanou.	80
ARON	Získáš? A jak?	
DEMETRIUS	Ty toho naděláš! Je žena, tudíž je možné ji svádět. Je žena, tudíž je možné ji svést. Je Lavinie k pomilování? Je! Víc vody projde mlýnským náhonem, než mlynář postřehne, a není těžké si tajně odkrajoval z bochníku. I Bassianus, bratr císaře, může být korunován parohy.	85
ARON	<i>(Stranou)</i> Ano. Stejně tak císař Saturninus.	90
DEMETRIUS	Kdo umí mluvit, dobře vypadá a není škrt, má šanci u každé. Nestalo se ti, že jsi složil srnu a vyfoukl ji panu hajnému?	
ARON	Jestli to dobře chápu, máte chuť si zapytlačit.	95
CHIRON	Chuť? To teda jo!	
DEMETRIUS	Arone, trefils do černého.	
ARON	Zato vy střílíte vedle. Hádky vás jen unaví. Jste pitomci, když takhle vyvádíte! Vadilo by vám hodně, kdybyste ji oba dostali?	100
CHIRON	Mně ne.	
DEMETRIUS	Mně samozřejmě taky ne.	
ARON	Pak buďte v tom spojení a ne soci. Je třeba vymyslet si plán a lest, jak získat svoji kořist. A když to	105

That what you cannot as you would achieve,
 You must perforce accomplish as you may.
 Take this of me: Lucrece was not more chaste
 Than this Lavinia, Bassianus' love.
 A speedier course than lingering languishment 110
 Must we pursue, and I have found the path.
 My lords, a solemn hunting is in hand;
 There will the lovely Roman ladies troop:
 The forest walks are wide and spacious;
 And many unfrequented plots there are 115
 Fitted by kind for rape and villany.
 Single you thither then this dainty doe,
 And strike her home by force, if not by words.
 This way, or not at all, stand you in hope.
 Come, come, our empress, with her sacred wit 120
 To villany and vengeance consecrate,
 Will we acquaint with all that we intend;
 And she shall file our engines with advice,
 That will not suffer you to square yourselves,
 But to your wishes' height advance you both. 125
 The emperor's court is like the house of Fame,
 The palace full of tongues, of eyes, and ears.
 The woods are ruthless, dreadful, deaf, and dull;
 There speak, and strike, brave boys, and take your turns;
 There serve your lusts, shadow'd from heaven's eye, 130
 And revel in Lavinia's treasury.

CHIRON Thy counsel, lad, smells of no cowardice.

DEMETRIUS Sit fas aut nefas, till I find the stream
 To cool this heat, a charm to calm these fits.
 Per Styga, per manes vehor. 135
Exeunt.

SCENE 2. A FOREST NEAR ROME.

Enter Titus Andronicus, with hunters and others, Marcus, Lucius, Quintus, and Martius.

TITUS The hunt is up, the morn is bright and grey,
 The fields are fragrant and the woods are green:
 Uncouple here and let us make a bay
 And wake the emperor and his lovely bride

nepůjde po dobrém, pak nezbyvá
 než udělat to po zlém. Ani cudná
 Lukrécie nebyla cudnější
 než Bassianova Lavinie.
 Zdlouhavé námluvy jsou na draka. 110
 Chce to jít přímou cestou. Já ji našel.
 Jak víte, páni, bude velký lov,
 jehož se zúčastní i římské dámy.
 Lesy jsou hluboké a rozlehlé
 a je v nich mnoho opuštěných míst, 115
 kde může ženskou někdo přepadnout.
 Zkuste si na tu laňku počíhat,
 a když ne slovem, dostaňte ji silou.
 Jinak, myslím si, šanci nemáte.
 Pojďme s tím plánem za císařovnou. 120
 Je plná svatě pomstychtivosti
 a jistě vyšperkuje naši věc
 nějakou dobrou radou, abyste
 se, vy dva divoši, přestali hádat,
 ale šli za svým štěstím společně. 125
 Císařský dvůr je velká žvanírna.
 Stěny tu mají uši, oči, ústa.
 Les je však hustý, hrůzný, hluchý, němý,
 tam, junáci, si jeden po druhém
 v skrytu před nebem smíte zařadit 130
 a vyplenit poklady Lavinie.

CHIRON Nejsme zbabělci, na tohle si troufnem.

DEMETRIUS Když na člověka přijde tenhle žár,
 i kdyby se měl utopit, svou vášeň
 musí jít hasit do nějaké tůňky. 135
Odejdou.

SCÉNA 2. LES NEDALEKO ŘÍMA.

Vystoupí Titus Andronicus s lovci a dalšími, Marcus, Lucius, Quintus a Martius.

TITUS Lov začíná. Jitro je průzračné.
 Z polí to voní, zelená se les.
 Vypusťme psy, ať jejich štěkot vzbudí
 císaře s jeho krásnou paní. Trubte!

	And rouse the prince and ring a hunter's peal, That all the court may echo with the noise. Sons, let it be your charge, as it is ours, To attend the emperor's person carefully: I have been troubled in my sleep this night, But dawning day new comfort hath inspired.	5 10
	<i>A cry of hounds and horns, winded in a peal.</i> <i>Enter Saturninus, Tamora, Bassianus, Lavinia, Demetrius, Chiron, and attendants.</i>	
	Many good morrows to your majesty; Madam, to you as many and as good: I promised your grace a hunter's peal.	
SATURNINUS	And you have rung it lustily, my lord; Somewhat too early for new-married ladies.	15
BASSIANUS	Lavinia, how say you?	
LAVINIA	I say, no; I have been broad awake two hours and more.	
SATURNINUS	Come on, then; horse and chariots let us have, And to our sport. <i>(To Tamora)</i> Madam, now shall ye see Our Roman hunting.	
MARCUS	I have dogs, my lord, Will rouse the proudest panther in the chase, And climb the highest promontory top.	20
TITUS	And I have horse will follow where the game Makes way, and run like swallows o'er the plain.	
DEMETRIUS	<i>(Aside)</i> Chiron, we hunt not, we, with horse nor hound, But hope to pluck a dainty doe to ground. <i>Exeunt.</i>	25

SCENE 3.

A LONELY PART OF THE FOREST.

Enter Aaron, with a bag of gold.

AARON	He that had wit would think that I had none, To bury so much gold under a tree, And never after to inherit it. Let him that thinks of me so abjectly Know that this gold must coin a stratagem,	5
-------	---	---

	I prince probudte svým halali, jež ozvěnou rozezní celý dvůr. Synové, vy i já dnes máme čest císaři dělat pravé pomyšlení. Dnes v noci zdál se mi dost hrozný sen, jak snadno rozptýlil ho nový den.	5 10
	<i>Štěkot psů a troubení loveckých rohů.</i> <i>Vystoupí Saturninus, Tamora, Bassianus, Lavinie, Demetrius, Chiron a sloužící.</i>	
	Dobré ráno, Císařská Milosti. Srdečně zdravím i vás, císařovno. Slíbil jsem vám lovecký budíček.	
SATURNINUS	Pánové, budili jste s velkou chutí. Pro vdané paní však až příliš časně.	15
BASSIANUS	Souhlasíš, Lavinie?	
LAVINIE	Pro mě ne. Já už jsem vzhůru přes dvě hodiny.	
SATURNINUS	Pojďme. Nasednem na koně a vozy a jedem. <i>(K Tamoře)</i> Madam, uvidíte, jak vypadá římský lov.	
MARCUS	Já mám psy, kteří uštvou nejrychlejšího levharta a vydrápou se na nejvyšší vrchol.	20
TITUS	A já mám koně, který vystřelí jak šíp a letí přes pláň za zvěř.	
DEMETRIUS	<i>(Stranou k Chironovi)</i> Při lovu laňky, kterou skolit jdem, se bez koní i bez psů obejdem. <i>Odejdou.</i>	25

SCÉNA 3.

OPUŠTĚNÉ LESNÍ ZÁKOUTÍ.

Vystoupí Aron s měšcem zlata.

ARON	Kdo myslí, myslel by, že nemám rozum, když zakopávám pod strom tolik zlata a neschovávám ho tu pro sebe. Kdo tak zle o mně soudí, ale neví, že tohle skryté zlato skrývá lest,	5
------	--	---

Which, cunningly effected, will beget
A very excellent piece of villany.
And so repose, sweet gold, for their unrest
That have their alms out of the empress' chest.

Hides the gold.

Enter Tamora.

- TAMORA My lovely Aaron, wherefore look'st thou sad, 10
When every thing doth make a gleeful boast?
The birds chant melody on every bush,
The snake lies rolled in the cheerful sun,
The green leaves quiver with the cooling wind
And make a chequer'd shadow on the ground. 15
Under their sweet shade, Aaron, let us sit,
And, whilst the babbling echo mocks the hounds,
Replying shrilly to the well-tuned horns,
As if a double hunt were heard at once,
Let us sit down and mark their yelping noise. 20
And, after conflict such as was supposed
The wandering prince and Dido once enjoy'd,
When with a happy storm they were surprised
And curtain'd with a counsel-keeping cave,
We may, each wreathed in the other's arms, 25
Our pastimes done, possess a golden slumber;
Whiles hounds and horns and sweet melodious birds
Be unto us as is a nurse's song
Of lullaby to bring her babe asleep.
- AARON Madam, though Venus govern your desires, 30
Saturn is dominator over mine.
What signifies my deadly-standing eye,
My silence and my cloudy melancholy,
My fleece of woolly hair that now uncurls
Even as an adder when she doth unroll 35
To do some fatal execution?
No, madam, these are no venereal signs:
Vengeance is in my heart, death in my hand,
Blood and revenge are hammering in my head.
Hark, Tamora, the empress of my soul, 40
Which never hopes more heaven than rests in thee,
This is the day of doom for Bassianus.
His Philomel must lose her tongue to-day,
Thy sons make pillage of her chastity
And wash their hands in Bassianus' blood. 45
Seest thou this letter? Take it up, I pray thee,

kteřá, kdyŹ se to dobrě udělá,
pomůŹe jedné hezké oškřivosti.
Spinkej tu, zlato, nežli pošleš spát
ty, jejichŹ prokletím se musíš stát.

Ukryje zlato.

Vystoupí Tamora.

- TAMORA Můj drahý Arone, proč jsi tak smutný, 10
kdyŹ je tu kolem tolik radosti?
Ptáčkové zpívají si ve větvích,
svinutá užovka spí na slunci,
v chladivém vánku listí ševelí
a vrhá k zemi mihotavý stín. 15
V tom stínu usedněme, Arone,
a zatímco šalebná ozvěna
znásobí štěkot psů a hlahol rohů,
jako by pořádal se dvojí hon,
my budeme se spolu milovat, 20
tak jako kdysi trójský Aeneas,
kdyŹ v lesích potkal boŹskou Dianu
a šťastná bouřka zahrnala je skrýt se
do lůna mlčeniivé jeskyně.
AŹ potěšíme se, pak propleteni 25
v objetí můžeme si sladce zdřímnout,
zatímco troubení loveckých rohů
a ptačí zpěv nás budou uspávat
jak ukolébavka laskavé chůvy.
- ARON Vás Venuše ponouká k lásce, paní, 30
mně Saturn vřání do Źil nenávisť.
Ptáte se, proč mi z očí srší blesky,
proč zachmuřeně mlčím, proč se mi
každý prstýnek vlasů náhle zježil,
jako kdyŹ do klubka svinutý had 35
se vymrští v smrtícím útoku?
Tváří se tak, kdo se chce milovat?
Ne. Já mám v srdci pomstu, v ruce smrt.
V hlavě mi tepe pomstychtivá krev.
Tamoro, vládkyně mé duše, kteřá 40
si v tobě našla svoje pravé nebe.
Dnes musí Bassianus zahynout
a jeho kráska navždy oněmět.
Tví synové ji znásilní a ruce
si omyjí v Bassianově krvi. 45
Tenhleten dopis, prosím, odevzdej

	And give the king this fatal plotted scroll. <i>(Gives her a letter)</i> Now question me no more; we are espied; Here comes a parcel of our hopeful booty, Which dreads not yet their lives' destruction.	50
TAMORA	Ah, my sweet Moor, sweeter to me than life!	
AARON	No more, great empress; Bassianus comes. Be cross with him; and I'll go fetch thy sons To back thy quarrels, whatsoe'er they be. <i>Exit.</i> <i>Enter Bassianus and Lavinia.</i>	
BASSIANUS	Who have we here? Rome's royal empress, Unfurnish'd of her well-beseeming troop? Or is it Dian, habited like her, Who hath abandoned her holy groves To see the general hunting in this forest?	55
TAMORA	Saucy controller of our private steps! Had I the power that some say Dian had, Thy temples should be planted presently With horns, as was Actaeon's; and the hounds Should drive upon thy new-transformed limbs, Unmannerly intruder as thou art!	60
LAVINIA	Under your patience, gentle empress, 'Tis thought you have a goodly gift in horning; And to be doubted that your Moor and you Are singled forth to try experiments: Jove shield your husband from his hounds to-day! 'Tis pity they should take him for a stag.	70
BASSIANUS	Believe me, queen, your swarth Cimmerian Doth make your honour of his body's hue, Spotted, detested, and abominable. Why are you sequester'd from all your train, Dismounted from your snow-white goodly steed. And wander'd hither to an obscure plot, Accompanied but with a barbarous Moor, If foul desire had not conducted you?	75
LAVINIA	And, being intercepted in your sport, Great reason that my noble lord be rated For sauciness. <i>(To Bassianus)</i> I pray you, let us hence,	80

	císaři. Je to smrtonosný list. <i>(Dá jí dopis)</i> Na nic se neptej. Nejsme tady sami. Přichází část nadějně kořisti, jež dosud nemá strach z hrozného konce.	50
TAMORA	Můj černoušku! Ty jsi mi nade vše.	
ARON	Mlč, císařovno. Bassianus jde. Pohádej se s ním. Přivedu tvé syny, aby tě přišli před ním zachránit. <i>Odejde.</i> <i>Vystoupí Bassianus a Lavinie.</i>	
BASSIANUS	Koho tu máme? Římskou císařovnu, a samu samotinkou bez družiny! Či je to Diana v císařské róbě, jež opustila své posvátné háje a z krytu pozoruje velký hon?	55
TAMORA	Špehuješ mě, ty drzý čmuchale? Kdybych uměla to co Diana, tebe jak Akteóna proměním v parohatého srnce a tví psi tě taky roztrhají na kusy, že troufl sis mě rušit v soukromí!	60
LAVINIE	Každý to ví, že z mužů, s prominutím, vy paroháče dělat umíte, a možná jste se tu s tím černochem o to teď pokoušeli, vzácná paní. Ať si váš manžel dává pozor na psy, aby si ho nespletli s jelenem.	70
BASSIANUS	Odpusťte, madam, ale pozor, aby ta černá kůže, s níž se spouštíte, nepošpinila vás a vaši čest. Proč opustila jste svou družinu, sesedla z bělouše a v doprovodu černého divocha vyhledala odlehle, skryté místo, pokud vás sem nepřivedla hříšná žádostivost?	75
LAVINIE	A proč, když jsme vás tady natchytali, vy mému poctivému manželovi říkáte, že je čmuchal? <i>(K Bassianovi)</i> Pojdme pryč!	80

	And let her joy her raven-colour'd love; This valley fits the purpose passing well.	
BASSIANUS	The king my brother shall have note of this.	85
LAVINIA	Ay, for these slips have made him noted long: Good king, to be so mightily abused!	
TAMORA	Why, I have patience to endure all this. <i>Enter Demetrius and Chiron.</i>	
DEMETRIUS	How now, dear sovereign, and our gracious mother! Why doth your highness look so pale and wan?	90
TAMORA	Have I not reason, think you, to look pale? These two have 'ticed me hither to this place: A barren detested vale, you see it is; The trees, though summer, yet forlorn and lean, Overcome with moss and baleful mistletoe: Here never shines the sun; here nothing breeds, Unless the nightly owl or fatal raven: And when they show'd me this abhorred pit, They told me, here, at dead time of the night, A thousand fiends, a thousand hissing snakes, Ten thousand swelling toads, as many urchins, Would make such fearful and confused cries As any mortal body hearing it Should straight fall mad, or else die suddenly. No sooner had they told this hellish tale, But straight they told me they would bind me here Unto the body of a dismal yew, And leave me to this miserable death: And then they call'd me foul adulteress, Lascivious Goth, and all the bitterest terms That ever ear did hear to such effect: And, had you not by wondrous fortune come, This vengeance on me had they executed. Revenge it, as you love your mother's life, Or be ye not henceforth call'd my children.	95 100 105 110 115
DEMETRIUS	This is a witness that I am thy son. <i>Stabs Bassianus.</i>	
CHIRON	And this for me, struck home to show my strength. <i>Also stabs Bassianus, who dies.</i>	
LAVINIA	Ay, come, Semiramis, nay, barbarous Tamora, For no name fits thy nature but thy own!	

	Ať užívá si hrátek s havranem. Našli si pro to vskutku vhodné místo.	
BASSIANUS	Můj bratr císař se však o tom dozví.	85
LAVINIE	Jestli už o tom dávno neví sám. Náš dobrý císař je tak strašně klamán!	
TAMORA	Trpělivost, já dokážu to snést. <i>Vystoupí Demetrius a Chiron.</i>	
DEMETRIUS	Matko a naše královno, proč jsi tak strašně bledá a tak vyděšená?	90
TAMORA	Myslíte si, že k tomu nemám důvod? Ti dva mě vylákali sem, do téhle opuštěné a pusté rokle, kde jsou stromy i teď v létě holé, zchřadlé, napadené mechem a lišejníkem. Sem slunce nesvítí a kromě sýček a havranů tu není živáčka. Ukázali mi tuhle hnusnou díru a strašit začali, že o půlnoci tu nastává rej čertů, syčících hadů a pářících se ropuch, ježků, a prý to provází tak strašný ryk, že smrtelník buď z toho zešílí, anebo ho to přímo zabije. Když mi tu hrůzu vypověděli, dodali, že mě tady přivážou ke kmeni toho zjizveného jilmu a nechají mě smrti napospas. Pak začali mi nadávat, že jsem zkažená chlípná gótská děvka, což byly ty nejslušnější výrazy. Kdybyste našťestí vy nepřišli, ten strašný úděl by mě neminul. Pomstěte mě a dokažte, že máte svou matku rádi, jinak se vás zříkám.	95 100 105 110 115
DEMETRIUS	Tohle je důkaz, že tě miluju! <i>Probodne Bassiana.</i>	
CHIRON	A takhle silně miluju tě já. <i>Rovněž probodne Bassiana, který umírá.</i>	
LAVINIE	Ty stvůro. Ne, ty strašná Tamoro, tvé jméno ze všech jmen je nejhorší!	

TAMORA	Give me thy poniard; you shall know, my boys Your mother's hand shall right your mother's wrong.	120
DEMETRIUS	Stay, madam; here is more belongs to her; First thrash the corn, then after burn the straw: This minion stood upon her chastity, Upon her nuptial vow, her loyalty, And with that quaint hope braves your mightiness: And shall she carry this unto her grave?	125
CHIRON	An if she do, I would I were an eunuch. Drag hence her husband to some secret hole, And make his dead trunk pillow to our lust.	130
TAMORA	But when ye have the honey ye desire, Let not this wasp outlive, us both to sting.	
CHIRON	I warrant you, madam, we wil l make that sure. Come, mistress, now perforce we will enjoy That nice-preserved honesty of yours.	135
LAVINIA	O Tamora! Thou bear'st a woman's face –	
TAMORA	I will not hear her speak; away with her!	
LAVINIA	Sweet lords, entreat her hear me but a word.	
DEMETRIUS	<i>(To Tamora)</i> Listen, fair madam: let it be your glory To see her tears; but be your heart to them As unrelenting flint to drops of rain.	140
LAVINIA	When did the tiger's young ones teach the dam? O, do not learn her wrath; she taught it thee; The milk thou suck'dst from her did turn to marble; Even at thy teat thou hadst thy tyranny. Yet every mother breeds not sons alike. <i>(To Chiron)</i> Do thou entreat her show a woman pity.	145
CHIRON	What, wouldst thou have me prove myself a bastard?	
LAVINIA	'Tis true; the raven doth not hatch a lark, Yet have I heard – O, could I find it now! –, The lion moved with pity did endure To have his princely paws pared all away: Some say that ravens foster forlorn children, The whilst their own birds famish in their nests. O, be to me, though thy hard heart say no, Nothing so kind, but something pitiful!	155
TAMORA	I know not what it means; away with her!	

TAMORA	Půjč mi svou dýku. Uvidíte, chlapci, že vaše matka umí trestat křivdy.	120
DEMETRIUS	Ne, matko. To by z toho vyšla lehce. Vymlatme zrní, než spálíme slámu. Ta holka si zakládá na své cti, manželských slibech, cudnosti a ctnosti a pyšně se nad tebou vyvyšuje. Má si tu pýchu odnést do hrobu?	125
CHIRON	To bych byl eunuch, kdybych tohle strpěl. Manžela někam odtáhnu a na něm jak na matraci si s ní zašpásuju.	130
TAMORA	Ale až vyberete z úlu med, zabte tu vosu, ať nás nebodne.	
CHIRON	Žádný strach, máti, na to dáme pozor. Tak pojdte, paní, musíte nám dopřát si užít slasti s vaší počestností.	135
LAVINIE	Tamoro! Přece jako žena, vy –	
TAMORA	Nechci slyšet, co říká. Pryč s ní! Pryč!	
LAVINIE	Pánové, prosím, ať mě vyslechne.	
DEMETRIUS	<i>(K Tamore)</i> Poslechni si ji, matko. Je to triumf vidět, jak její slzy marně kanou na tvoje srdce ztvrdlé na kámen.	140
LAVINIE	Tygřici učí mládě? Nenávidět ji neuč. To ses naučil ty od ní. Od dětství kojila tě mlékem zloby, jež v tobě ztvrdla v nelítostnou krutost. Synové ale nejsou všichni stejní. <i>(K Chironovi)</i> Prosím tě, ať má se mnou slitování.	145
CHIRON	Chceš, abych se projevil jako parchant?	
LAVINIE	Já vím, že sup nerodí hrdličky, a přece slyšela jsem, že i lev se slitoval nad gladiátorem, a radši by si drápy uhryzal, než by ho zabil. Prý i krkavec nakrmí cizí na úkor svých vlastních. Zapři své tvrdé srdce a buď ke mně ne laskavá, však aspoň trochu lidská!	155
TAMORA	Já nevím, o čem mluví. Odvedte ji!	

LAVINIA	O, let me teach thee! For my father's sake, That gave thee life, when well he might have slain thee, Be not obdurate, open thy deaf ears.	160
TAMORA	Hadst thou in person ne'er offended me, Even for his sake am I pitiless. Remember, boys, I pour'd forth tears in vain, To save your brother from the sacrifice; But fierce Andronicus would not relent; Therefore, away with her, and use her as you will, The worse to her, the better loved of me.	165
LAVINIA	O Tamora, be call'd a gentle queen, And with thine own hands kill me in this place! For 'tis not life that I have begg'd so long; Poor I was slain when Bassianus died.	170
TAMORA	What begg'st thou, then? Fond woman, let me go.	
LAVINIA	'Tis present death I beg; and one thing more That womanhood denies my tongue to tell. O, keep me from their worse than killing lust, And tumble me into some loathsome pit, Where never man's eye may behold my body. Do this, and be a charitable murderer.	175
TAMORA	So should I rob my sweet sons of their fee. No, let them satisfy their lust on thee.	180
DEMETRIUS	Away! For thou hast stay'd us here too long.	
LAVINIA	No grace? No womanhood? Ah, beastly creature! The blot and enemy to our general name! Confusion fall –	
CHIRON	Nay, then I'll stop your mouth. <i>(To Demetrius)</i> Bring thou her husband. This is the hole where Aaron bid us hide him. <i>Demetrius throws the body of Bassianus into the pit; then exeunt Demetrius and Chiron, dragging off Lavinia.</i>	185
TAMORA	Farewell, my sons: see that you make her sure. Ne'er let my heart know merry cheer indeed, Till all the Andronici be made away. Now will I hence to seek my lovely Moor, And let my spleenful sons this trull deflow'r. <i>Exit.</i> <i>Re-enter Aaron, with Quintus and Martius.</i>	190

LAVINIE	Řeknu ti, o čem mluvím! Při mém otci, jenž moh' tě zabít, ale dal ti život, nebuď tak neústupná, vyslechni mě.	160
TAMORA	I kdybys ty mě neurazila, už právě kvůli němu nepovolím. Vzpomeňte, chlapci, jak jsem plakala a prosila, ať ušetří vám bratra. Andronicus byl ale neoblomný. Pryč s ní a naložte s ní po libosti. Čím hůř, tím víc svou matku potěšíte.	165
LAVINIE	Pak prosím, Tamoro, buď milosrdná a zabij mě vlastníma rukama! Od chvíle, co můj Bassianus zemřel, jsem stejně mrtvá a už nechci žít.	170
TAMORA	Tak oč ti jde, ty hloupá? Nech mě jít.	
LAVINIE	Chci zemřít hned a prosím o to, co se jako žena zdráhám vyslovit. Nepředhazuj mě jejich hnusným choutkám a radši mě hoď někam do jámy, kde už mě nikdy nikdo nenajde. Buď, prosím, milosrdná vražednice!	175
TAMORA	Mám připravit své synky o odměnu? Ne, jenom ať si s tebou užijou.	180
DEMETRIUS	Jdem! Už jsi nás tu dlouho zdržela.	
LAVINIE	Máš krapet citu? Jsi žena? Ty stvůro! Jsi hanba ženského pokolení! Ať zkáza, zmar –	
CHIRON	Mlč už! Zacpu ti hubu! <i>(K Demetriovi)</i> Přitáhni sem jejího manžela. Aron nám říkal, kam ho máme hodit. <i>Demetrius hodí Bassianovo tělo do jámy; poté Demetrius a Chiron odejdou a odtáhnou s sebou Lavinii.</i>	185
TAMORA	Synácci, jděte. Ať už nepromluví! Kéž nemám v srdci dříve klid, než celý rod Androniků navždy vezme řas. Jdu černou lásku odměnit svou přízní a nechám synky, ať tu děvku zprzní. <i>Odejde.</i> <i>Vystoupí Aron a s ním Quintus a Martius.</i>	190

- AARON Come on, my lords, the better foot before:
Straight will I bring you to the loathsome pit
Where I espied the panther fast asleep.
- QUINTUS My sight is very dull, whate'er it bodes. 195
- MARTIUS And mine, I promise you; were't not for shame,
Well could I leave our sport to sleep awhile.
Falls into the pit.
- QUINTUS What art thou fall'n? What subtle hole is this,
Whose mouth is cover'd with rude-growing briers,
Upon whose leaves are drops of new-shed blood 200
As fresh as morning dew distill'd on flowers?
A very fatal place it seems to me.
Speak, brother, hast thou hurt thee with the fall?
- MARTIUS *(From below)* O brother, with the dismall'st object hurt
That ever eye with sight made heart lament! 205
- AARON *(Aside)* Now will I fetch the king to find them here,
That he thereby may give a likely guess
How these were they that made away his brother.
Exit.
- MARTIUS *(From below)* Why dost not comfort me, and help me out
From this unhallowed and blood-stained hole? 210
- QUINTUS I am surprised with an uncouth fear;
A chilling sweat o'er-runs my trembling joints:
My heart suspects more than mine eye can see.
- MARTIUS *(From below)* To prove thou hast a true-divining heart,
Aaron and thou look down into this den, 215
And see a fearful sight of blood and death.
- QUINTUS Aaron is gone; and my compassionate heart
Will not permit mine eyes once to behold
The thing whereat it trembles by surmise;
O, tell me how it is; for ne'er till now 220
Was I a child to fear I know not what.
- MARTIUS *(From below)* Lord Bassianus lies berayed in blood,
All on a heap, like to a slaughter'd lamb,
In this detested, dark, blood-drinking pit.
- QUINTUS If it be dark, how dost thou know 'tis he? 225
- MARTIUS *(From below)* Upon his bloody finger he doth wear
A precious ring, that lightens all the hole,
Which, like a taper in some monument,
Doth shine upon the dead man's earthy cheeks,

- ARON Pánové, pojdte, pospíchejte za mnou,
za chvíli vám ukážu úžlabinu,
kde jsem viděl spícího levharta.
- QUINTUS Mám mžítiky před očima. Nevím proč. 195
- MARTIUS I mně se klíží zrak a nejraději
bych nechal lovu a chvíli si zdřímnul.
Spadne do jámy.
- QUINTUS Kam jsi to spadl? Sem do téhle díry
obrostlé hustým křovím, na jehož
listí se jako ranní rosa perlí 200
kapičky čerstvé krve? Takové
místo mi hrůzu nahání. Mluv, bratře.
Neublížil sis při tom hrozném pádu?
- MARTIUS *(Zdola)* Ten hrozný pád mi hrozně ublížil
a poskytl mi hrůzostrašný pohled! 205
- ARON *(Stranou)* Jdu za císařem, aby je zde našel,
a možná že ho napadne, že oni
zabili jeho bratra Bassiana.
Odejde.
- MARTIUS *(Zdola)* Proč mlčíš? Proč mi nepomůžeš ven
z té zatracené díry plné krve? 210
- QUINTUS Podivný strach mi ústa svazuje
a chladný pot mi vyvstal na čele.
Mám tušení, že spatřím něco zlého.
- MARTIUS *(Zdola)* Potom tě tvé tušení neklame.
S Aronem nahlédněte do té rokle 215
a podívejte se na krev a smrt.
- QUINTUS Aron je pryč a já si netroufám
pohlédnout na to, co jen v představách
mě naplňuje hrůzou. Bratře, ne!
Co je to? Pověz! Prvně, co jsem chlap, 220
mám jako dítě strach z toho, co neznám.
- MARTIUS *(Zdola)* V té hnusné temné nenasytné sluji
leží jak podříznuté jehně sám
princ Bassianus, krví zbrocený.
- QUINTUS Říkáš, že je tam tma. Jak jsi ho poznal? 225
- MARTIUS *(Zdola)* Na zakrváceném prstě má prsten
tak vzácný a tak zářivý, že je
jak svíce, která plane v temné hrobce
a ozařuje jak tvář mrtvého,

	And shows the ragged entrails of the pit: So pale did shine the moon on Pyramus When he by night lay bathed in maiden blood. O brother, help me with thy fainting hand – If fear hath made thee faint, as me it hath – Out of this fell devouring receptacle, As hateful as Cocytus' misty mouth.	230 235
QUINTUS	<i>(Reaches into pit)</i> Reach me thy hand, that I may help thee out; Or, wanting strength to do thee so much good, I may be pluck'd into the swallowing womb Of this deep pit, poor Bassianus' grave. I have no strength to pluck thee to the brink.	240
MARTIUS	<i>(From below)</i> Nor I no strength to climb without thy help.	
QUINTUS	Thy hand once more; I will not loose again, Till thou art here aloft, or I below: Thou canst not come to me: I come to thee. <i>Falls in.</i> <i>Enter Saturninus with Aaron.</i>	245
SATURNINUS	Along with me. I'll see what hole is here, And what he is that now is leap'd into it. <i>(Speaks into the pit)</i> Say who art thou that lately didst descend Into this gaping hollow of the earth?	
MARTIUS	<i>(From below)</i> The unhappy sons of old Andronicus. Brought hither in a most unlucky hour, To find thy brother Bassianus dead.	250
SATURNINUS	My brother dead! I know thou dost but jest. He and his lady both are at the lodge Upon the north side of this pleasant chase; 'Tis not an hour since I left him there.	255
MARTIUS	<i>(From below)</i> We know not where you left him all alive; But, out, alas! Here have we found him dead. <i>Re-enter Tamora, with attendants; Titus Andronicus, and Lucius.</i>	
TAMORA	Where is my lord the king?	
SATURNINUS	Here, Tamora, though grieved with killing grief.	260
TAMORA	Where is thy brother Bassianus?	
SATURNINUS	Now to the bottom dost thou search my wound: Poor Bassianus here lies murdered.	

	tak i tu hrůzu, co ho obklopuje. Stejně se v bledém svitu měsíce jevil i Pyramus zalitý krví Thisbé. Podej mi, bratře, ruku – pokud není tak strachem zesláblá jako ta má – a pomoz mi ven z toho pekelného a odporného chřtánu, v němž jsem uvíz.	230 235
QUINTUS	<i>(Naklání se nad jámou)</i> Natáhni ruku, já ti pomůžu, a nebudu-li mít dost sil, ať mě taky ten nenasytný jícen, v němž teď leží chudák Bassianus, zhltně. Nedokážu tě, bratře, vytáhnout.	240
MARTIUS	<i>(Zdola)</i> Bez tvé pomoci se ven nedostanu.	
QUINTUS	Tak ještě jednou. Nepovolím, dokud nebudeš nahoře nebo já dole. Vzhůru to nejde, tak jdu za tebou. <i>Spadne do jámy.</i> <i>Vystoupí Saturninus a Aron.</i>	245
SATURNINUS	Za mnou, tady k té jámě! Zjistíme, kdo do ní právě skočil a co skrývá. <i>(Mluví do jámy)</i> Řekni, kdo jsi a proč jsi sestoupil do téhle zející pukliny v zemi?	
MARTIUS	<i>(Zdola)</i> Jsme synové Tita Andronika. Nešťastně jsme sem propadli a našli tu mrtvé tělo prince Bassiana.	250
SATURNINUS	Můj bratr mrtvý! Hloupě vtipkuješ. Ten je teď se svou paní v lesním srubu severně od míst, kde jsme lovili. Před hodinou jsem je tam opustil.	255
MARTIUS	<i>(Zdola)</i> Opustil jste ho živého, však my ho, běda, tady našli mrtvého. <i>Vystoupí Tamora s družinou, Titus Andronicus a Lucius.</i>	
TAMORA	Kde je můj pán a císař?	
SATURNINUS	Tady jsem, Tamoro, zoufalý k smrti.	260
TAMORA	Kde je tvůj bratr Bassianus?	
SATURNINUS	Teď zarylas mi přímo do rány. Bassianus tu leží zavražděný.	

TAMORA	Then all too late I bring this fatal writ, The complot of this timeless tragedy; And wonder greatly that man's face can fold In pleasing smiles such murderous tyranny. <i>She giveth Saturninus a letter.</i>	265
SATURNINUS	<i>(Reads)</i> 'An if we miss to meet him handsomely – Sweet huntsman, Bassianus 'tis we mean – Do thou so much as dig the grave for him: Thou know'st our meaning. Look for thy reward Among the nettles at the elder-tree Which overshades the mouth of that same pit Where we decreed to bury Bassianus. Do this, and purchase us thy lasting friends.' O Tamora! Was ever heard the like? This is the pit, and this the elder-tree. Look, sirs, if you can find the huntsman out That should have murdered Bassianus here.	270 275
AARON	My gracious lord, here is the bag of gold.	280
SATURNINUS	<i>(To Titus)</i> Two of thy whelps, fell curs of bloody kind, Have here bereft my brother of his life. Sirs, drag them from the pit unto the prison: There let them bide until we have devised Some never-heard-of torturing pain for them.	285
TAMORA	What, are they in this pit? O wondrous thing! How easily murder is discovered!	
TITUS	High emperor, upon my feeble knee I beg this boon, with tears not lightly shed, That this fell fault of my accursed sons, Accursed if the fault be proved in them, –	290
SATURNINUS	If it be proved! You see it is apparent. Who found this letter? Tamora, was it you?	
TAMORA	Andronicus himself did take it up.	
TITUS	I did, my lord: yet let me be their bail; For, by my fathers' reverend tomb, I vow They shall be ready at your highness' will To answer their suspicion with their lives.	295
SATURNINUS	Thou shalt not bail them: see thou follow me. Some bring the murder'd body, some the murderers: Let them not speak a word; the guilt is plain; For, by my soul, were there worse end than death, That end upon them should be executed.	

TAMORA	Pak příliš pozdě nesu zrádný list, plán toho zvráceného zločinu. Jen žasnu nad tím, jak dokáže někdo úsměvem zakrývat vražedný záměr. <i>Dá Saturninovi list.</i>	265
SATURNINUS	<i>(Čte)</i> „A jestli ho neulovíme sami – myslíme Bassiana, drahý lovče –, pak skol ho ty a ulož do hrobu. Náš záměr znáš. Odměnu objevíš v kopřivách pod kořenem jalovce, jenž zastíňuje vchod do díry v zemi, kam, jak jsme řekli, Bassiana pohřbíš. Udělej to, a získáš si náš vděk.“ Tamoro! To je neslýchaná vražda! Tady je díra v zemi, jalovec. Pánové, najděte mi lovce, který měl za úkol zavraždit mého bratra!	270 275
ARON	Tady je, pane, měšec zlatáků.	280
SATURNINUS	<i>(K Titovi)</i> Dva krvelační čokli z tvého vrhu zabili mého bratra Bassiana! Ven z jámy s nimi a hned do vězení! Tam počkají, než vymyslím si na ně mučení, jaké svět až dosud neznal.	285
TAMORA	Jak? Oni jsou v té jámě? Úžasné! Tak snadno a tak rychle chytit vrahy!	
TITUS	Císaři, na svých chabých kolenou klečím a prosím, abys, pokud vraždu opravdu spáchali mí synové a bude-li jim vskutku prokázána –	290
SATURNINUS	Prokázána? Vždyť je to jasná věc! Tamoro, kdo našel ten dopis? Ty?	
TAMORA	Andronicus ho zvedl ze země.	
TITUS	To ano, ale při hrobu svých předků vás prosím, neodvádějte je pryč! Zárukou dám svůj život, že se přijdou zpovídat před soud z toho zločinu.	295
SATURNINUS	Tvá záruka je málo. Půjdeš s námi. Odneste tělo, vy odvedte vrahy. Ať neříkají nic. Vina je zřejmá. Kdyby byl horší konec, než je smrt, potom by si ho ti dva zasloužili.	300

TAMORA Andronicus, I will entreat the king;
Fear not thy sons; they shall do well enough. 305

TITUS Come, Lucius, come; stay not to talk with them.
Exeunt.

SCENE 4.

ANOTHER PART OF THE FOREST.

*Enter Demetrius and Chiron with Lavinia, ravished;
her hands cut off, and her tongue cut out.*

DEMETRIUS So, now go tell, an if thy tongue can speak,
Who 'twas that cut thy tongue and ravish'd thee.

CHIRON Write down thy mind, bewray thy meaning so,
An if thy stumps will let thee play the scribe.

DEMETRIUS See, how with signs and tokens she can scrawl. 5

CHIRON Go home, call for sweet water, wash thy hands.

DEMETRIUS She hath no tongue to call, nor hands to wash;
And so let's leave her to her silent walks.

CHIRON An 'twere my case, I should go hang myself.

DEMETRIUS If thou hadst hands to help thee knit the cord. 10
Exeunt Demetrius and Chiron.

Enter Marcus.

MARCUS Who is this? My niece, that flies away so fast!
Cousin, a word; where is your husband?
If I do dream, would all my wealth would wake me!
If I do wake, some planet strike me down,
That I may slumber in eternal sleep! 15
Speak, gentle niece, what stern ungentle hands
Have lopp'd and hew'd and made thy body bare
Of her two branches, those sweet ornaments,
Whose circling shadows kings have sought to sleep in,
And might not gain so great a happiness 20
As have thy love? Why dost not speak to me?
Lavinia opens her mouth.
Alas, a crimson river of warm blood,
Like to a bubbling fountain stirr'd with wind,
Doth rise and fall between thy rosed lips,
Coming and going with thy honey breath. 25

TAMORA Androniku, císaře uchlácholím.
Neboj se o své syny, bude dobře. 305

TITUS Pojď, Lucie, a radši s nimi nemluv.
Odejdou.

SCÉNA 4.

V JINÉ ČÁSTI LESA.

*Vystoupí Demetrius a Chiron s Laviníí, která je zohavená;
má uřezané ruce a vyříznutý jazyk.*

DEMETRIUS Teď klidně mluv, jestli to zvládneš, kdo
tě znásilnil a vyřízl ti jazyk.

CHIRON Můžeš to napsat, sdělit písemně,
jestli se naučíš psát pahýly.

DEMETRIUS Vidíš tu rozzlobenou posunčinu? 5

CHIRON Jdi domů a křič, že chceš umýt ruce.

DEMETRIUS Nemá čím křičet, nemá si co umýt.
Tak ať si jde, mluvit už nebude.

CHIRON Na jejím místě bych se oběsil.

DEMETRIUS Jak by sis asi navlík oprátku? 10
Odejdou Demetrius a Chiron.

Vystoupí Marcus.

MARCUS Kdo je to? Moje neteř! Neutíkej!
Počkej! Kde je tvůj manžel? Povědej!
Je-li to sen, dám všechno, ať se vzbudím!
A jestli bdím, ať do mne udeří,
abych se k životu už neprobral! 15
Mluv, neteřinko, který surovec
tvé tělo osekal a připravil
o ladné větve, v jejichž vlídném stínu
by rádi spočinuli králové
a nechali se šťastně ovíjet? 20
Proč mlčíš? Řekni aspoň slovíčko.
Lavinie otevře ústa.
Strašné! Z tvých úst se řine rudý proud
a jako fontána, již čeří vítr,
stoupá a padá do průrvy tvých rtů,
jak pohrává si s ní medový dech. 25

But, sure, some Tereus hath deflowered thee,
 And, lest thou shouldst detect him, cut thy tongue.
 Ah, now thou turn'st away thy face for shame!
 And, notwithstanding all this loss of blood,
 As from a conduit with three issuing spouts, 30
 Yet do thy cheeks look red as Titan's face
 Blushing to be encountered with a cloud.
 Shall I speak for thee? Shall I say 'tis so?
 O, that I knew thy heart; and knew the beast,
 That I might rail at him, to ease my mind! 35
 Sorrow concealed, like an oven stopp'd,
 Doth burn the heart to cinders where it is.
 Fair Philomela, she but lost her tongue,
 And in a tedious sampler sew'd her mind.
 But, lovely niece, that mean is cut from thee; 40
 A craftier Tereus, cousin, hast thou met,
 And he hath cut those pretty fingers off,
 That could have better sew'd than Philomel.
 O, had the monster seen those lily hands
 Tremble, like aspen-leaves, upon a lute, 45
 And make the silken strings delight to kiss them,
 He would not then have touch'd them for his life!
 Or, had he heard the heavenly harmony
 Which that sweet tongue hath made,
 He would have dropp'd his knife, and fell asleep 50
 As Cerberus at the Thracian poet's feet.
 Come, let us go, and make thy father blind;
 For such a sight will blind a father's eye.
 One hour's storm will drown the fragrant meads;
 What will whole months of tears thy father's eyes? 55
 Do not draw back, for we will mourn with thee
 O, could our mourning ease thy misery!

Exeunt.

Nějaký Tereus tě tady znectil
 a ze strachu ti jazyk vyřízl.
 Odvracíš v hanbě tvář? Tolik jsi už
 ztratila krve, která hrne se
 najednou ze tří míst, a přece teď 30
 tvé líce rudě planou jako slunce,
 kterému přeběhl mrak přes čelo.
 Mám mluvit za tebe? Bylo to tak?
 Kéž vím to, co víš ty! Kéž znám to zvíře,
 abych si mohl na něm zchladit žáhu! 35
 Skrytý žal je jak uzamčený zár,
 jenž v nitru spaluje mi srdce na troud.
 I Filomela přišla o jazyk,
 mohla však vyšít do plátna svůj vzkaz,
 ty ale, neteri, tu možnost memáš. 40
 Potkalas Istivějšího Terea,
 a ten ti usekal prstíčky, jimiž
 bys vyšívala líp než Filomela.
 Kdyby ten lotr viděl, jak tvé prsty
 se jako lístky chvěly na strunách, 45
 když líbaly a laskaly se s loutnou,
 za nic na světě by jim neublížil!
 A kdyby slyšel, jaké krásné tóny
 tvůj jazyk vyluzoval, odhodil
 by nůž a usnul jako Kerberos 50
 u nohou Orfeových. Půjdem,
 a až se ukážeme tvému otci,
 při pohledu na tebe oslepne.
 Hodina deště zničí žírné pole,
 jemu rok pláče oči vyplaví. 55
 Neodvracej se, já sdílím tvůj žal
 a rád bych na sebe část z něho vzal!

Odejdou.

GLOSSARY

I/1

1. **patrons**: protectors, supporters. 4. **successive title**: right of succession. 8. **age**: seniority (as the elder son). 11. **gracious**: acceptable. 12. **Keep**: guard. 14. **consecrate**: consecrated. 16. **pure election**: free choice, i.e. made without regard to primogeniture. 19. **emperey**: status of emperor. 21. **A special party**: representatives for a particular purpose; **voice**: vote, approval. 27. **accited**: summoned. 30. **yoked**: tamed, subdued. 43. **succeed**: Probably a contraction of the past participle *succeeded*: '(the late emperor) whom you want to be followed by a worthy successor.' 44. **in . . . right**: in deference to the authority of Capitol and senate. 45. **pretend**: claim. 50. **affy**: trust. 64. **confident**: confiding, trusting. 71. **circumscribed**: restrained. 74. **fraught**: freight. 76. **anchorage**: i.e. anchors. 80. **defender**: Jupiter Capitolinus. 86. **latest**: last. 101. **Ad manes fratrum**: to the shades of our brothers. 103. **shadows**: shades, ghosts. 104. **prodigies**: events of ill omen. 109. **passion**: grief. 124. **Patient yourself**: school yourself to patience. 130. **straight**: straightway. 135. **Oppose**: compare. 144. **quit**: requite, avenge. 150. **'larums**: trumpet calls. 162. **tributary**: of tribute. 169. **cordial**: comfort. 180. **aspired**: risen. 185. **palliament**: cloak (from Latin pallium). 192. **What**: why. 195. **set abroad**: set on foot. 204. **obtain and ask**: obtain by merely asking. 205. **canst thou tell**: i.e. that's what you think. 220. **meed**: reward. 222. **suffrages**: votes. 225. **gratulate**: give thanks for. 228. **create**: elect. 239 **in... deserts**: as part-payment of the reward you deserve. 241. **gentleness**: nobility, noble action. 242. **onset**: start. 256. **ensigns**: outward signs, tokens. 260. **unspeakable**: inexpressible. 268. **cheer**: countenance. 273. **Can**: who can. 275. **sith**: sine. 276. **Warrants**: justifies. 284. **Suum cuique**: to each his own. 288. **surprised**: taken. 304. **Nor**: neither. 305. **by leisure**: not in a hurry, i.e. not at all. 308. **stale**: laughingstock. 313. **piece**: wench. 314. **flourish'd... sword**: drew his sword to get her. 316. **bandy**: brawl. 317. **ruffle**: swagger. 342. **bid**: invited. 344. **challenged**: accused. 364. **vouch**: maintain. 372. **not with**: beside. 376. **if... speed**: Obscure; perhaps 'if my remaining sons are to survive my wrath (as Mutius did not).' 383. **advice**: deliberation. 392. **trophies**: memorials. 400. **beholding**: beholden, indebted. 403. **play'd your prize**: won your bout. 412. **that**: that which. 420. **opinion**: reputation. 424. **To be controll'd**: at being restrained; **frankly**: unreservedly. 428. **leave**: cease. 434. **indifferently**: impartially. 437. **put it up**: submit to it. 438. **forfend**: forbid. 440. **undertake**: vouch. 444. **vain suppose**: empty or false supposition. 453. **at entreats**: to entreaty; **let me alone**: leave it to me. 461. **Take up**: raise to his feet. 480. **Tendering**: having regard for. 490. **like a churl**: rudely, boorishly. 492. **part a bachelor**: depart unmarried. 495. **love-day**:

day appointed for friendly settlement of disputes. 496. **an**: if. 499. **gramercy**: many thanks.

II/1

4. **envy's**: malice's. 7. **Gallops**: gallops through. 14. **her pitch**: high point of her flight (a term from falconry). weeds: garments. 27. **graced**: favoured. 28. **affected**: loved. 29. **over-ween**: act presumptuously. 30. **braves**: defiant threats. 35. **approve**: prove. 37. **Clubs**: i.e. here's a brawl (from the cry summoning London apprentices armed with clubs to join a riot or to quell one). 38. **unadvised**: unwisely. 39. **dancing-rapier**: purely ornamental sword worn in dances. 41. **lath**: property sword. 48. **wot**: know. 53. **put up**: sheathe your swords. 62. **brabble**: quarrel. 64. **jet**: encroach. 68. **controlment**: check, restraint. 70. **ground**: foundation (with play on the musical sense 'bass on which a melody or air is raised'). 73. **make... choice**: choose someone of lower rank. 80. **propose**: face. 87. **shive**: slice. 89. **worn Vulcan's badge**: been made cuckold, as Vulcan was by Venus. 91. **knows**: knows how; **court it**: carry on a courtship (cf. trip it, 'dance'). 94. **cleanly**: deftly, without detection. 95. **snatch**: snack (with a sexual innuendo, as also in Chiron's reply). 100. **square**: quarrel. 101. **speed**: succeed. 102. **so**: so long as. 103. **join... jar**: join forces to win the prize you're quarrelling over. 104. **policy**: cunning, craftiness. 105. **affect**: aim at. 112. **solemn**: ceremonial, magnificent. 116. **kind**: nature. 117. **Single**: single out (as huntsmen select one beast of the herd for pursuit). 118. **home**: effectually, to the desired point. 120. **sacred**: devoted. 121. **consecrate**: dedicated. 123. **file our engines**: sharpen our contrivances. 124. **square yourselves**: fight with or thwart each other. 126. **Fame**: Rumour. 133. **Sit... nefas**: be it right or wrong. 135. **Per... vehor**: 'I am borne through the Stygian regions, through the shades' (adapted from Seneca's *Hippolytus*, and here meaning 'I am in hell').

II/2

3. **bay**: deep barking. 5. **ring**: blow. 21. **chase**: hunting ground.

II/3

3. **inherit**: have possession of. 9. **That... chest**: i.e. who get possession of this gold (which comes from Tamora's treasury). 11. **boast**: display. 23. **happy**: lucky. 32. **deadly-standing**: fixed in a murderous stare. 37. **venereal**: amorous, erotic (appertaining to Venus). 49. **parcel**: part; **hopeful**: hoped-for, prospective. 53. **Be cross**: pick a quarrel. 56. **Unfurnish'd... troop**: unprovided with her appropriate guard. 57. **habited**: dressed. 59. **general**: i.e. mortals. 60. **controller**: censurer, would-be restrainer. 62. **presently**: immediately. 68. **doubted**: suspected. 72. **swarth**: swarthy. 74. **Spotted**: infected. 81. **rated**: berated. 83. **joy**: enjoy. 86. **slips**: offenses; **noted**: notorious. 87. **abused**: deceived. 95. **Overcome**: overgrown. 97. **fatal**: ominous. 101. **urchins**: hedgehogs. 110. **Lascivious Goth**:

With a homophonic pun on Goth/goat; goats were proverbially lascivious. **124. minion:** wench; **stood:** prided herself. **135. nice-preserved honesty:** fastidiously guarded chastity. **143. learn:** teach. **156. something:** to some degree. **172. Fond:** foolish. **173. present:** immediate. **174. denies:** forbids. **183. our general name:** the reputation of womankind. **184. Confusion:** destruction. **187. make her sure:** render her incapable of revenge. **189. made away:** killed. **191. spleenful:** passionate, lustful; **trull:** slut, whore. **202. fatal:** ill-omened. **204. object:** sight. **211. surprised:** overcome; **uncouth:** unfamiliar, strange. **219. by surmise:** even to imagine. **222. berayed in:** made filthy by. **228. monument:** tomb. **229. earthy:** pallid. **230. ragged entrails:** rough interior. **235. fell:** dreadful. **238. wanting:** lacking. **239. pluck'd:** drawn. **255. chase:** hunting ground. **262. search:** probe. **265. complot:** plot (perhaps with a reference to the document called the plot which hung in the tiring-house of the theatre and provided an outline of the play's action); **timeless:** untimely. **268. handsomely:** conveniently. **279. should have:** was to have. **281. kind:** nature, disposition. **287. discovered:** uncovered. **296. fathers':** forefathers'. **298. their suspicion:** the suspicion in which they are held. **305. Fear not:** fear not for.

II/4

3. bewray: reveal. **5. scrawl:** scrawl. **6. sweet:** perfumed. **12. Cousin:** kinswoman. **34. thy heart:** what is in your mind. **39. tedious:** laborious. **40. mean:** means.

III/1

13. languor: grief. **14. staunch:** satisfy. **15. shame:** be ashamed. **19. still:** continually. **22. So:** provided that. **39. intercept:** interrupt. **42. grave weeds:** sober garments. **43. afford:** provide. **64. object:** sight. **81. martyred:** mutilated. **82. engine:** instrument. **83. blabb'd:** uttered. **90. unrecuring:** incurable. **96. Expecting... when:** awaiting... the time when; **envious:** malicious. **97. his:** its. **101. spurn:** blow, contemptuous thrust. **105. lively:** living. **109. by this:** by this time. **140. napkin:** handkerchief. **141. drown'd:** soaked. **148. sympathy:** sharing. **149. limbo:** abode of those who die unbaptized; loosely (as here), hell. **179. shall:** am to. **194. warded:** guarded. **199. dear:** expensive. **201. Look:** expect. **203. fat:** feed, i.e. delight. **211. breathe... dim:** make the heavens misty. **214. with:** within the bounds of. **217. passions:** expressions of sorrow. **224. coil:** disturbance, ado. **230. For why:** because. **233. stomachs:** resentments. **239. That:** so that. **244. some deal:** somewhat. **248. bear his name:** i.e. be called life. **251. starved:** numb with cold. **252. slumber:** i.e. dream. **256. dear:** grievous. **259. control:** attempt to restrain. **269. tributary:** paying tribute (to the usurping enemy, sorrow). **276. heavy:** sorrowful. **293. tofore:** hitherto. **299. power:** army,

III/2

4. unknit... knot: unfold your arms. **6. passionate:** passionately express. **9. Who:**

which. **12. map:** picture, image. **19. sink:** receptacle. **30. still:** continually. **31. square:** frame, regulate. **38. mesh'd:** mashed (a term from brewing; in Northern England one 'mashes' tea). **40. action:** gesture. **43. wink:** close your eyes. **44. of:** from. **45. still:** constant. **48. passion:** sorrow. **63. lamenting doings:** lamentable tales. **72. insult on:** triumph over. **73. Flattering... if:** deceiving myself with the pretense that. **76. sirrah:** term of address used to an inferior. **82. take away:** clear the table. **83. closet:** private room. **86. mine:** i.e. my eyes; **dazzle:** be dazzled, become blurred.

IV/1

13. Read: gave lessons. **15. plies:** importunes. **24. but in fury:** except in a fit of madness. **33. deeper read:** i.e. than a schoolboy. **39. fact:** deed, crime. **41. tosseth:** turns the pages of. **50. annoy:** injury. **51. quotes:** observes. **54. vast:** waste, desolate. **57. Pattern'd by:** on the pattern of. **69. plain:** flat. **70. after me:** as I have done. **72. shift:** expedient. **78. Stuprum:** rape. **81. Magni... vides:** 'Ruler of the great heaven, art thou so slow to hear and see crimes?' (Seneca, Hippolytus, lines 671-72). **86. exclaims:** exclamations, protests. **88. the Roman Hector:** i.e. Lucius, now the champion of Rome as Hector was of Troy. **89. fere:** mate, husband. **92. good advice:** careful planning. **94. reproach:** dishonour. **97. wind:** scent. **98. still:** always. **100. list:** likes. **101. let alone:** let it alone. **102. leaf:** sheet. **103. gad:** spike. **104. northen:** north. **105. Sibyl's leaves:** the leaves on which the Cumaean Sibyl wrote her prophecies. They sometimes blew away before they could be read. **114. fit thee:** provide you with what you need. **121. brave it:** cut a figure.

IV/2

6. confound: destroy. **12. gratify:** grace. **16. appointed:** equipped. **18. round about:** all round. **20. Integer... arcu:** 'The man who is of pure life and free from crime needs not the arrows or the bow of the Moor' (Horace, *Odes*, I.xxii.1-2). **24. just:** precisely. **28. That... quick:** that pierce them deeply, though they are not sensitive enough to feel it. **30. conceit:** strategem. **36. brave:** defy. **42. At... bay:** cornered. **47. pains:** labour pains. **50. Belike:** probably. **72. blowse:** 'a ruddy, fat-faced wench' (Johnson), used jokingly by Aaron. **76. done:** had sexual intercourse with. **85. broach:** spit, impale. **90. got:** begotten. **97. sanguine:** ruddy-complexioned. **98. white-limed:** whitewashed. **110. maugre:** in spite of. **111. smoke:** suffer. **119. leer:** cornered. **122. sensibly:** manifestly. **123. self:** same. **129. Advise thee:** consider. **130. subscribe to:** agree to follow. **131. so:** so long as. **133. have... you:** upwind of you. **138. chafed:** enraged. **155. pack:** conspire. **156. circumstance of all:** all the particulars. **163. bestow:** furnish. **164. grooms:** lads, fellows. **165. days:** time. **166. presently:** immediately. **173. dispose:** dispose of. **176. shifts:** expedients. **179. cabin:** lodge.

IV/3

3. home: to the full extent. **4. Terras... reliquit:** 'Astraea, goddess of Justice, has

left the earth' (Ovid, *Metamorphoses*, 1.150). 5. **Be you rememb'ed**: remember. 8. **Happily**: haply, perhaps. 13. **Pluto**: god of the underworld. 19. **What time**: when. 24. **pipe**: whistle, i.e. look in vain. 26. **distract**: distracted, mad. 29. **feed his humour**: humour him. 30. **careful**: laborious. 33. **wreak**: vengeance. 39. **for**: as for. 41. **stay a time**: wait awhile. 43. **burning lake**: Phlegethon, the burning river of Hades. 44. **Acheron**: another river in Hades. 46. **Cyclops**: the one-eyed giants of the Odyssey. 49. **sith**: since. 52. **gear**: business. 53. **Ad Jovem**: to Jupiter; **Ad Apollinem**: to Apollo. 54. **Ad Martem**: to Mars. 55. **Pallas**: Minerva. 57. **You... wind**: you would do as much good by shooting against the wind (as by appealing to Saturninus for justice). 58. **loose**: shoot. 63. **said**: done. 64. **Virgo**: a constellation and zodiacal sign (Astraea after her flight from earth). 65. **a mile... moon**: Marcus equivocates, since in addition to the literal meaning this expression was used to suggest wild, extravagant talk. Marcus is humouring Titus but thinks all this a mad game. 69. **Taurus... Aries**: the Bull and the Ram, two zodiacal signs. 71. **gall'd**: grazed. 86. **carrier**: deliverer of letters, etc. 92. **tribunal plebs**: blunder for tribunis plebis (tribune of the plebs); **take up**: achieve a friendly settlement of. 93. **emperial**: blunder for Emperor. 103. **charges**: expenses. 111. **bravely**: in fine style. 113. **let me alone**: leave it to me. 115. **hast... suppliant**: thou hast dressed it up to look like a harmless petitioner (?). Meaning and relevance are obscure.

IV/4

3. **extent**: exercise. 8. **even**: in accord. 9. **what and if**: what if, supposing that. 11. **wreaks**: vindictive acts. 17. **libelling**: circulating libels. 19. **humour**: caprice. 21. **ecstasies**: fits of madness. 35. **gloze**: talk smoothly. 43. **good den**: good evening. 44. **presently**: immediately. 45. **must I have**: am I to get. 47. **By'r lady**: by Our Lady. 56. **shape privilege**: afford immunity. 58. **holp'st**: helped. 62. **gathered head**: raised an army. 64. **amain**: with speed. 85. **stint**: stop. 86. **giddy**: fickle in allegiance. 90. **honey-stalks**: clover. 91. **When as**: when. 95. **smooth**: flatter. 104. **stand**: insist. 108. **temper**: work on. 112. **successantly**: immediately.

V/1

1. **Approved**: tested, proven. 7. **scath**: harm. 9. **slip**: scion. 13. **bold**: confident. 15. **master**: It was thought that the leader of the hive was a male, the king bee. 26. **controll'd**: calmed, soothed. 28. **bewray**: reveal. 33. **rates**: scolds. 39. **use... of**: deal... with. 44. **wall-eyed**: with glaring eyes. 50. **for ever being**: ever to be. 66. **Ruthful**: lamentable. 79. **bauble**: fool's stick and emblem. 88. **luxurious**: lecherous. 90. **To**: compared with. 99. **codding**: lecherous; or cheating, deceitful. 100. **set**: trick, game. 104. **train'd**: lured. 114. **pry'd me**: peered, spied.

V/2

1. **sad habiliment**: dismal costume. 5. **keeps**: stays, dwells. 11. **sad decrees**: sober resolutions. 19. **odds of me**: advantage over me, i.e. two hands to my one.

36. **vast obscurity**: remote waste. 38. **couch**: lie hidden. 50. **proper**: fine, handsome. 51. **hale**: pull, drag. 53. **car**: chariot. 70. **closing**: agreeing. 71. **forge**: invent. 77. **practise**: plot; **out of hand**: on the spur of the moment. 87. **wags**: goes about. 101. **hap**: chance. 107. **up and down**: exactly. 139. **govern'd**: arranged, managed; **our determin'd jest**: the jest we planned. 140. **smooth**: flatter; **speak him fair**: humour him. 141. **turn**: return. 163. **therefore**: for that very reason. 172. **fault**: offense. 188. **coffin**: pie crust; perhaps with an allusion to the other sense. 191. **increase**: offspring. 195. **Progne**: sister of Philomel and wife of Tereus. In revenge for Tereus' rape she served him a meal consisting of his sons' flesh. 199. **temper**: mix. 201. **officious**: busy, zealous. 203. **Centaur's feast**: the wedding feast of Hippodamia and Pirithous, at which the Centaurs attempted to carry off the women, and thus precipitated a bloody battle with the Lapithae. 205. **'gainst**: by the time that.

V/3

3. **ours with thine**: our minds accord with yours, i.e. we also are satisfied. 19. **break the parle**: stop the dispute; or, just possibly, begin the negotiations. 21. **careful**: burdened by care. 28. **cheer**: food, fare. 36. **Virginus**: This Roman centurion killed his daughter to prevent her rape. Either the dramatist has got the story wrong or he is failing to convey the idea that Titus has a better case for killing Lavinia than Virginus had for killing his daughter. 40. **Because**: so that. 43. **lively**: striking. 47. **unkind**: unnatural. 58. **presently**: at once. 65. **meed for meed**: measure for measure. 70. **corn**: grain; **mutual**: unified. 72. **bane**: poison, destroyer. 76. **But if**: if. 78. **attend**: listen to. 79. **erst**: once, formerly; **our ancestor**: i.e. Aeneas. Sinon: the Greek who persuaded the Trojans to admit the wooden horse. 85. **fatal engine**: deadly contrivance (the wooden horse). 86. **civil wound**: damage inflicted in civil war. 87. **compact**: composed. 99. **fell**: cruel. 100. **cozen'd**: cheated. 125. **patience**: endurance. 132. **ragged**: rugged. 133. **mutual closure**: common end. 148. **give me aim**: encourage me. 149. **puts me to**: sets me. 151. **obsequious**: such as are appropriate to obsequies (not the modern derogatory sense). 181. **doom**: judgment. 197. **prey**: prey upon.

POZNÁMKY

TEXT A DOBA VZNIKU HRY

Přesné datum vzniku hry není známo a odhady komentátorů se pohybují mezi rokem 1588, kdy Shakespeare ještě žil ve Stratfordu, a 23. lednem 1594, kdy byla hra s názvem *Titus & Andronicus* (sic!) podle deníku divadelního podnikatele Philipa Henslowa poprvé provozována v londýnském divadle *Růže* (The Rose). 6. února 1594 byla s názvem *Vznešená římská historie Tita Andronika* (*A Noble Roman Historie of Tytus Andronicus*) zapsána do Nakladatelského rejstříku a téhož roku vyšlo její kvartové vydání (K1) nazvané *Přežalostná římská tragédie Tita Andronika* (*The Most Lamentable Romaine Tragedie of Titus Andronicus*), které bylo pravděpodobně vysázeno podle Shakespeareova rukopisu (tzv. *foul papers*). Během Shakespeareova života pak vyšly ještě další dva kvartové tisky, K2 (1660) a K3 (1611), a v roce 1623 editoři a bývalí Shakespeareovi herečtí kolegové John Heminges a Henry Condell hru s názvem *Žalostná tragédie Tita Andronika* (*The Lamentable Tragedy of Titus Andronicus*) zahrnuli do souborného foliového vydání (F1). Pro řadu komentátorů je to jedním z argumentů potvrzujících Shakespeareovo někdy zpochybňované autorství.

VLASTNÍ JMÉNA

První autorova „římská tragédie“ není příběhem historickým, ale řadí se k několika málo Shakespeareovým hrám, které zřejmě nemají přímý pramen a čerpají z autorovy četby a invence. Proto jsou i jména posbíraná z různých zdrojů. Titus bylo běžné římské jméno, Andronicus je jméno byzantského císaře, ale v textu je i patrný odkaz na příběh o otroku Androclesovi alias Androniciovi. Bassianus bylo jméno císaře Caracally ze 3. století. Saturninus se jmenoval jistý tribun, který byl poslán, aby zabil císaře Bassiana. Lavinia (počeštěno na Lavinie) je podle Vergilia jméno dcery krále Latina, zasnoubené trójskému rekovu Aeneovi. Tamora je zřejmě podle jména skýtské královny Tomyris. Aaron je jméno římské i biblické (počeštujeme podle Kralické bible na Aron), další jména jsou věsměs převzata z Plútarchových *Životů slavných Řeků a Římanů*.

I/1

12. Kapitol: Jeden z římských pahorků, na němž stál stejnojmenný chrám zasvěcený bohu Jupiterovi (viz **80**). Alžbětinci se domnívali, že zde zasedal římský senát.

22. vyjádřil přání: Lid navrhuje prostřednictvím svého tribuna za kandidáta na císaře Tita Andronika. Saturninus uplatňuje právo prvorozeného syna. Někteří komentátoři upozorňují na skutečnost, že Shakespeareův obraz Říma je ahistorický, přináší jakousi sumu všech možných politických uspořádání, kterými starověký

Řím prošel. Jako v pozdějších hrách už i v této rané tragédii je Shakespeareův zřetel ne historizující, ale aktuální. Řím a události, které popisuje, analogicky vztahuje na Anglii své doby. Vychází přitom z řady už tradovaných a všelijak propletených historických i legendárních paralel. V 90. letech 16. století, kdy v protestantské Anglii vládla stárnoucí panenská královna Alžběta I. bez následníka a země byla pod tlakem Říma a zbytku katolické Evropy, vnímali diváci narážky na praktiky politické moci i náboženského vyznání jistě nadměru citlivě.

23. Pius: Latinsky „zbožný“. Stejně přízvisko měl i bájný zakladatel Říma Aeneas.

28. barbarským Gótům: Jde o východogermánské kmeny s původním sídlem v jižní Skandinávii. Část se jich usídlila i na jihu Anglie v Kentu. Patřili tedy k jedněm z řady předků anglického národa. Ve hře ale nejsou historicky specifičtí, zastupují i jiné „barbarské“ kmeny, které stály za pádem Říma. Samuel Kliger v knize *Gótové v Anglii* (*The Goths in England*, New York, 1972) vyjadřuje názor, že lidstvo bylo dvakrát vykoupeno z římské tyranie, ve starověku germánskými Góty, v novověku jejich potomky, německými náboženskými reformátory.

31. Deset let: Deset let války Tita s Góty připomíná sedm let obléhání Tróje, která je ve hře přirovnávána k Římu (viz **V/3/86**).

35. Pokaždé: Text vložený do závorky se vyskytuje pouze v prvním kvartovém vydání a je považován některými komentátory za tzv. „falešný začátek“, tedy textovou variantu, kterou Shakespeare opustil, ale opomenul vyškrtnout. V originále se o oběti Alarba mluví v minulém čase, přestože v textu teprve bude následovat. Někteří komentátoři ale soudí, že větu je možné chápat jako tzv. „opakovanou minulost“. Takto ji interpretuje i překlad.

83. Priamus: Bájný král Tróje měl padesát synů.

91. Styx: Řeka na okraji Hádovy (Plutonovy) říše zemřelých. Duše nesměla přejít na druhý břeh, dokud nebylo její tělo pohřbeno.

102. údy utnem a trup spálíme: Ve hře proti sobě stojí „civilizovaní“ Římané a „barbarští“ Gótové, ale civilizovaní Římané se zcela ahistoricky dopouštějí „barbarské“ lidské oběti, zatímco Gótové přinášejí na konci hry Římu obrodu. Lidská oběť je první z řady případů ritualizovaného násilí, jimiž tato hra oplývá. Připomeňme ale, že k nejpobláznějším kratochvílím civilizovaných Londýňanů 16. století patřily veřejné popravy, při nichž byli odsouzení nejprve zpola oběšeni, dále jim byly odseknuty končetiny, vnitřnosti byly hozeny do ohně, hlava utata a tělo rozčtvrceno a rozhozeno do čtyř světových stran.

134. Skýtové: Kmeny sídlící u Černého moře a mezi Dunajem a Donem, kam přišly na počátku prvního tisíciletí př. n. l. z Asie.

139. trójské královně: Hekuba, žena krále Priama, takto pomstila smrt svého syna Polydora, jehož zabil král Thrákie Polymnestor. Překlad vnitřní vysvětlivkou doplňuje informaci o způsobu pomsty. Další jednání Tamořino je motivováno touhou smrti krutě zabitého syna pomstít.

180. Solón: Athénský zákonodárce, státník a básník. Jde o narážku na jeho výrok, který pronesl v rozmluvě s bohatým lýdským králem Croesem (Krésem), že nikdo nemůže být označen za šťastného, dokud nezemře.

328. svěcená voda: Jeden z řady Shakespearových anachronismů.

329. svatby: V originále stojí, že Hymenaeus (Hymén), bůh manželství, je již připraven, svatba tedy může začít.

335. matkou: Doslovný překlad zní: „Bude služkou jeho tužeb, / milující chůvou a matkou jeho mládí. Spojení „matkou jeho mládí“ tvoří jistou paralelu k označení Tita jako „otce jeho žití“ (viz 257). Tamora naznačuje, že je starší než Saturninus. To by doslovný překlad dostatečně srozumitelně nevyjádřil, dokonce by mohl svádět k mylnému výkladu, že Tamora bude matkou jeho dětí. Překlad je proto volnější ve snaze vyjádřit smysl originálu.

383. Ajaxovi: Ajax, jeden z řeckých reků v trójské válce, zuřil, když zbroj mrtvého Hektora nezískal on, ale Odysseus. V pomnutí smyslu pobil stádo ovcí, domnívaje se, že to jsou Řekové. Zahanben pak spáchal sebevraždu. Řekové ho proto odmítli pohřbít, ale Odysseus, Laertův syn („Laertes' son“, viz org. 384), je nakonec přesvědčil, aby Ajaxovi pohřeb vypravili.

497. levharta: Lov levharta v okolí Říma je věcný nesmysl a další Shakespearův anachronismus. Komentátoři upozorňují na fakt, že levhart je zvíře, které se často objevuje ve hrách George Peela, dramatika, kterému někteří přičítají autorství či alespoň spoluautorství této hry.

Podle kvartových vydání, v nichž nebyly vyznačeny jednání a scény, na tomto místě děj plynule pokračuje. Svědčí o tom scénická poznámka, podle níž všichni odejdou a zůstává jen Aron. Ve foliovém vydání, kde už označení jednání a scén editorů zavedli, na tomto místě první jednání končí.

První jednání představilo protagonisty příběhu a nastolilo motivace jejich postojů a činů. Ve struktuře hry dochází poměrně rychle ke kolizi. Titus, jako později král Lear, učiní v dobré víře chybné rozhodnutí a vyvolá tím sled katastrofálních následků včetně vraždy vlastního syna. Dějištěm je město Řím a základním konfliktem boj o politickou moc. Vyjevuje se jedno z hlavních témat hry, kterým je otázka nejasných hranic mezi civilizací a barbarstvím.

II/1

1. Olymp: Hora Olymp byla legendárním sídlem řeckých bohů.

22. bohyně: V uvedeném výčtu je v originále zmíněná i Semiramis, asyrská královna, pověstná svou krásou a krutostí.

24. potopí ke dnu: Černocho Aron je postavou, která svým stylem projevu připomíná titánské zloduchy Shakespearova současníka Christophera Marlowa. Současně je předchůdcem Shakespearových postav, jako jsou Richard III. či Jago.

17. Prométheus: Za to, že ukradl bohům oheň, byl Prométheus za trest přikován ke skále, kde mu orl kloval játra.

89. korunován parohy: V originále je: „nosit Vulkánův odznak“. Vulkán, bůh ohně, byl „paroháč“. Jeho žena, bohyně Venuše, mu byla nevěrná.

108. Lukrécie: Ve hře autor několikrát odkazuje na příběh této krásné a ctnostné manželky Lucia Tarquinia Collatina, která se zabila poté, co ji znásilnil Sextus Tarquinius, syn krále Lucia Tarquinia, jenž se protiprávně zmocnil vlády v Římě.

Báseň *Znásilnění Lukrécie (The Rape of Lucrece)* napsal zřejmě Shakespeare krátce před **Titem Andronikem**.

133. Když na člověka přijde tenhle žár: V originále je v této Demetrioově replice latinské sousloví, které znamená „ať právem nebo neprávem“. Jde o zřejmou parafrázi pasáže z Horatiových *Ód*, v níž se říká „při milostné vášni lze sotva rozlišovat mezi dobrem a zlem.“

135. hasit do nějaké tuňky: V originále je další latinská citace, která znamená „pluji po řece Stygu říší stínů“. Překlad tuto pasáž naplněnou antickými aluzemi převádí volně podle smyslu.

II/3

21. Aeneas: V originále je „wandering prince“ (toulající se princ). Alžbětinci, vzdělaní v antice, věděli, že je zde míněn Aeneas, legendární trójský hrdina, který po dobytí Tróje odplul do Itálie a jehož potomci založili Řím. Naráží se zde na další příběh paralelní s dějem hry a spojující antický Řím s Shakespearovou Anglií, která odvozovala svůj původ od jiného trójského hrdiny Bruta.

30. Venuše: Dobová astrologie přisuzovala planetě Venuši vášnivost a smyslnost, planetě Saturn pak zlobu a špatnou náladu.

51. černoušku!: V originále stojí „sweet Moor“. V alžbětinské angličtině má výraz „Moor“ dva významy: 1/ Maur, obyvatel Mauretánie, 2/ černocho. Zatímco v tragédii *Othello* je rasová identita titulního hrdiny sporná, v této hře jde jednoznačně o černocho. Svědčí o tom mimo jiné i dochovaná ilustrace k představení, jejímž signovaným autorem byl Henry Peacham a na níž je Aron zobrazen.

62. Akteóna: Lovec, který při lovu spatřil koupající se nahou Dianu, a ona ho za to uvedeným způsobem vytrestala.

73. černá kůže: V originále je: „váš snědý Cimmeřan“. Aron je pro svou černou pleť označován jménem příslušníka bájného národa žijícího kdesi na dalekém západě v mlhách a temnotě.

87. strašně klamán!: Cudná a ctnostná Lavinie si neodpustí, aby společně s manželem Tamoru urážela a posmívala se jí. Dramatik tak drobnými lidskými nectnostmi zbavuje postavy schematičnosti a motivuje příběh.

118. stvůro: V originále je zmíněna asyrská královna Semiramis (viz II/1/22).

150. lev: V originále je v doslovném překladu: „Lev pohnut lítostí si nechal své královské tlapy odřezat.“ Jde o nejasné místo, obsahující zřejmě dvě narážky, které byly alžbětinskému publiku srozumitelné. 1/ Nad gladiátorem Andronikem se slietobal lev a nezabil ho, protože Andronicus mu kdysi vytáhl z tlapy trn. 2/ Podle dobového přísloví si lev před smrtí uhryže tlapy. Překlad je volný podle smyslu a daného kontextu.

198. díry: Díra či jáma, o které se zde i jinde mluví, je podle mnoha komentátorů symbolickým obrazem ženské vaginy. V průběhu hry pak nabírá další symbolické významy jako lůno, hrobka, ústa či chřtán.

232. Pyramus: Milenec Thisbé z Ovidiových *Proměn*. Shakespeare příběh zparodoval jako výstup řemeslníků v komedii **Sen noci svatojánské**.

II/4

10. oprátku?: Znásilnění a zmrzačení Lavinie scénicky zobrazeno není, stává se ale předmětem cynického žertování bratrů. Smích jako reakce na krutost a násilí se v této hře v různých podobách vrací. Mísení tragického a komického nacházíme v mnoha Shakespearových hrách, a to v různých funkcích. Zde ale nejde ani o snížení napětí či úlevný kontrast, jak je tomu například ve scéně s Vrátným v **Macbethovi**, ani o tragikomickou nadsázku jako v **Troilovi a Kressidě**. Smích je na tomto místě psychologicky zcela věrohodnou rozpačitou reakcí nezralých chlapců, kteří nejsou s to dohlédnout důsledky vlastního činu, a snad i snahou cynismem přehlušit pochybnosti o sobě samých.

11. Kdo je to?: Markův proslav je zcela odlišnou reakcí na stejný výjev. Pohled na zohavenou Lavinii ho nutí v pozoruhodném sledu metafor vyjadřujících současně krásu a hnus vyslovit nevyslovitelné. Jde o řeč formalizovanou a rétorickou, zapadající mezi řadu rituálů (politické proslovy, pohřeb, oběť, volby, svatba, střelba šípů, hostina atd.), jimiž je hra protkána. Ritualizace a teatralita jsou v průběhu hry konfrontovány i spojovány s krutostí a násilím ve shodě s vůdčím tématem hry, jímž je střet civilizace a barbarství.

26. Tereus: Stěžejní paralelní příběh, k němuž se v průběhu hry často odkazuje, je převzat z Ovidiových *Proměn*. Líčí příběh Filomeny, kterou znásilní Tereus, manžel její sestry Prokné. Aby Filomena nemohla promluvit, Tereus jí vyřízne jazyk, ale ona vyšije jméno násilníka do tapisérie. Ze msty pak obě sestry zabijí Tereova syna Ityse a zapečou ho do koláče, který předloží Tereovi k jídlu (srov. V/2/188).

50. Kerberos: Bájný tříhlavý pes Kerberos hlídal podsvětí. Thrácký básník Orfeus ho ale zpěvem a hrou na harfu očaroval.

Druhé jednání přenáší děj z města do tajuplného lesa. Zatímco město bylo místem věcí veřejných a ve středu autorova zájmu byl stát, ono „politické tělo“ (body politic), les je s řadou symbolických odkazů k různým částem lidského těla místem pudů, instinktů a vášní. Znásilněním a zmrzačením Lavinie vstupuje hra do fáze krize, která vyvrcholí ve třetím jednání.

III/1

10. Dvacet dva: Titus mezi syny, které „pohřbil s hrdostí“, zahrnuje i Mutia. Zda jde tady o autorovo nedopatření či o úmysl, se lze pouze domýšlet.

68. nosí oheň do pekel: V originále autor parafrázuje rčení „adding fuel to the fire“ („přidávat oheň do plamene“ či „přilévat oleje do ohně“) s další narážkou na Tróju, tedy doslova: „Kdo nosí další faguli do hořící Tróje?“

114. že jsou vinní: Stálým motivem, který se ve hře vyskytuje, je snaha dopít se smyslu, vyřešit či vyloučit různé náznaky či symboly, slova či gesta.

120. políbil: Rituál polibku má v této hře rituálů zvláštní význam. Kvartové ani foliové vydání ale neobsahují scénické poznámky, které by daly návod k hereckému jednání. Pozdější vydavatelé sice na těchto místech scénické poznámky doplnili, ale mnohdy nejednotně. V tomto vydání scénické poznámky rovněž přebíráme, ale dle vlastního uvážení, podle kontextu a dramatické situace. Na tomto místě si

lze představit Lavinii odmítavé gesto. Pro svůj zbědovaný stav se sama vylučuje z lidské pospolitosti. Svědčí o tom i následující Titova replika.

183. Já si ruku nechám: Směšné dohadování o tom, kdo obětuje svou ruku, tu část lidského těla, která ve hře nese jak konkrétní, tak i symbolický význam, i Titova dětinská lest, jsou dalším příkladem splývání komiky a tragiky v této hře. Autor byl už v počátcích své tvorby mistrem ve vytváření nejednoznačných, paradoxních a současně výrazně dramatických situací.

250. polibek: Z Markovy repliky není zřejmé, kdo koho políbil. Originální kvartové ani foliové vydání zde scénickou poznámku nemá a různá kritická vydání ji po svém doplňují. Řada editorů, včetně Jonathana Batea, který připravil poslední ardenskou edici, doplňuje text o scénickou poznámku, že Lavinie líbá useknutou hlavu svého bratra (či obou bratrů). Jiný editor soudí, že bratrovu useknutou hlavu líbá Lucius, další je toho názoru, že Lavinie líbá Lucia. V tomto vydání se přikláníme k názoru, že Lavinie políbí Tita. Lavinie, která před krátkou chvílí odmítla soucitný polibek otce, si s ním vyměnila roli a chce ukonejšit toho, kdo je na tom podle jejího mínění ještě hůř než ona.

264. Cha, cha, cha!: Titův smích představuje ve struktuře hry zlomový bod. Zatímco předtím čelil Titus křivdám zoufalým bédováním a běsněním, ve chvíli, kdy míra utrpení přetekla, reaguje smíchem. A obrací se ke mstě.

281. Do zubů: Bizarní procesí, které zde dramatik scénicky vytvořil, spojuje opět groteskní směšnost s tragikou.

285. ke Góťům: Hledání pomoci u nepřátel Říma je téma, které se s mnoha shodnými motivy znovu objevuje v mnohem pozdější hře **Coriolanus**.

III/2

1. Usedněte: Celá druhá scéna byla zřejmě do hry vložena později, protože se poprvé objevuje až ve foliovém vydání. Přestože se vyskytly pochybnosti o jejím autorství, většina komentátorů se shoduje v tom, že ji skutečně napsal Shakespeare.

Ve třetím jednání vygraduje ponížení a utrpení Tita a jeho rodiny. Strukturálně hra dospívá k vrcholné fázi krize. Hnací silou dalšího Titova jednání se stává msta.

IV/1

12. Žádná matka: V originále se mluví o Corneliu, manželce Tiberia Sempronia Graccha, která po smrti manžela vychovávala s pověstnou péčí své syny Tiberia a Gaia, z nichž se stali římský reformátoři. Vzhledem k tomu, že jde o realii, která je dnešnímu běžnému čtenáři a divákovi již příliš vzdálená, volí překlad cestu zobenění.

13. moudré knihy: V originále je zmíněna konkrétní kniha, *Řečník (De Oratore)* od Marka Tullia Cicerona.

21. Hekuba: Manželka krále Priama. Šílenství ji podle Ovidia proměnilo v psa.

42. Ovidiovy „Proměny“: Viz. pozn. k II/4/26. Kniha patřila k základním titulům školní četby, jak je zřejmé i podle toho, že Lavinie po ní pátrá mezi Luciovou hromádkou knih.

46. **Pomůžeme jí.**: Repliku někteří editoři chápou jako scénickou poznámku ve znění: „Helps her.“ (Pomáhá jí.)

54. **Tady je to!**: Výraz „See, see!“ originálu někteří komentátoři čtou jako Titovu reakci na Laviniino přikývnutí a doplnili text o příslušnou scénickou poznámku. Překlad by pak zněl např.: „Vidíte?“ Jiní mají za to, že Titus právě našel patřičnou pasáž v Ovidiově knize. Tuto interpretaci přebírá i překlad.

63. **Tarquina**: Viz. pozn. k II/1/108.

66. **Bohové**: V originále jsou jmenovitě zmíněni bohové Apollo, Pallas, Jupiter a Merkur. Z důvodů nižší sémantické hustoty češtiny oproti angličtině (anglické slovo má v průměru 1,4 slabiky, české 2,4 slabiky) je někdy třeba v překladu text krátit a kondenzovat.

70. **bez pomoci rukou**: O tom, jak psát „bez pomoci rukou“, se mohl Shakespeare rovněž dočíst v Ovidiových *Proměnách*. Io znásilněná Jupiterem a proměněná v krávu napsala své jméno kopyty do písku.

78. **znásilnili**: V originále je latinský výraz „stuprum“.

81. **Ty, který vládneš nebi**: Doslovný překlad v originále uvedeného latinského citátu ze Seneky je: „Vládce širých nebes, tak dlouho trvá, než se doslechneš o zločinech, a tak dlouho trvá, než je vidíš?“ (Seneca, *Hippolytus*.)

88. **naděje Říma**: V originále je chlapec označen jako „Roman Hector's hope“ (naděje římského Hektora). Římským Hektorem, tedy jménem legendárního trojského reka, je zde označen chlapcův otec Lucius.

90. **Juniem Brutem**: Lucius Junius Brutus vyhnal z Říma uzurpátora trůnu Lucia Tarquinia poté, co jeho syn Sextus Tarquinius utekl z bitvy a znásilnil Lukrecii (viz pozn. k II/1/108). Jistě není náhodou, že se jeho první jméno Lucius shoduje se jménem Titova syna, který v této hře osvobodí Řím od uchvatitele trůnu Saturnina.

103. **do srdcí z žuly**: V originále chce Titus psát ostrým hrotem do měděné destičky. Doslovný překlad by zde nezprostředkoval význam pochopitelný alžbětinskému publiku. Do měděné desky se příslovečně ryly žaloby a nářky. Tímto výrokem Titus naznačuje, že napříště se uchýlí k tvrdému postupu. Na to příslušně reaguje i následující replika chlapce Lucia. Překlad repliky má proto interpretační charakter.

104. **Sibyla**: Sibyla psala své věštby na listy a pokládala je před svou jeskyni, takže je lehce mohl odváť vítr.

114. **Vybavím tě**: Shakespeare svou hrou navazuje na tradici senekovské tragédie pomsty a přebírá mnohé její postupy. Srovnáním s divácky tehdy velmi úspěšnou a jen o málo starší *Španělskou tragédií* (*The Spanish Tragedy*, 1592) Thomase Kyda vynikne, oč je Shakespeareova hra hlubší, propracovanější a umělecky hodnotnější. Mnohé motivy, výrazové prostředky i dějové postupy jsou shodné a Kydovu hru lze chápat jako Shakespearův přímý inspirační zdroj: i v ní se příběh otvírá příchodem zajatců, kteří dostanou milost, i zde je postava zbavena řeči tím, že přijde o jazyk (Jeronimo si ho ale sám ukousne), i zde postava předstírá šílenství, i do této hry byly později vepsány scény podobného rázu, jako je scéna s mouchou (III/2), které příběh prokresluje scénicky i motivicky zajímavými detaily. Podobných shod

lze najít víc. Shakespearovým výrazným vkladem je skutečnost, že do této tragédie pomsty přivádí děti. Chlapec Lucius, jemuž zemřela matka (viz 23, 44) a jehož otec je vyhoštěn (viz III/1/50), je svědkem i aktérem hrůzného dění. Shakespeare tak nutí diváka nahlížet na tragédii pomsty nejen jako na konkrétní příběh dospělých lidí, který má daný začátek a konec, ale rovněž jako na traumatizující zážitek, formující dětskou psychiku, a jako na neukončitelný proces, jenž přechází z generace na generaci. Neopomene přitom na vhodném místě se zjevnou ironií upozornit na to, že všechny ty hrůzy jsou konec konců páčány především v zájmu a pro dobro dětí (viz IV/2/176).

125. **zešlel**: Extrémní žal vede k planému běsnění a ztrátě rozumu (viz např. III/1/104, 220), pomsta jako reakce na žal naopak probouzí odhodlání jednat. Je otázkou a u Shakespeara konkrétním interpretačním i inscenačním problémem, zda a kdy je jednání vedeno rozumem, či šílenstvím. Hamlet předstíral šílenství, aby mohl jednat. Titus je, zdá se, v tomto směru jeho přímým předchůdcem. Ale protože jsou hranice mezi racionálním jednáním toho, kdo předstírá šílenství, a jednáním skutečného bláznů někdy těžko rozlišitelné, je jistě dramaticky účinné, herecky vděčné a interpretačně zajímavé tuto nejednoznačnost spíše udržovat než rušit. Jinak přitom mohou hodnotit stav a jednání postavy její protihráči a jinak divák. Rozpor mezi skutečností a zdáním, to nejvlastnější Shakespearovo téma, nachází už v počátcích dramatikovy tvorby zcela adekvátní ztvárnění.

128. **nechce mstít**: Další z řady příkladů ve hře, kdy si jedna postava chybně vykládá jednání postavy druhé.

IV/2

20. **Kdo bezúhonný**: V originále je latinský citát z Horatiových *Ód*. Zní: „Ten, kdo je v životě bezúhonný, nepotřebuje maurských oštěpů ani luku.“

22. **Horatius**: Quintus Horatius Flaccus, římský básník (65–8 př. n. l.).

93. **obr**: V originále je jmenovitě zmíněn Enceladus či Enkelados, jeden z obrů či Gigantů, kteří bojovali proti olympským bohům.

94. **Herkules**: Legendární silák. V originále je uvedeno jeho další jméno Alcides.

109. **první na světě**: Postavu zlosyna Arona Shakespeare sympaticky zlidštuje. Aron je hrdý jak na barvu své pleti (viz 99), tak i na svého prvorozeného syna. Do hry vstupuje další dítě s výraznou dramatickou i charakterizační funkcí (viz IV/1/114).

IV/3

4. **Spravedlnost**: V originále je v latinském citátu z Ovidiových *Proměn* jmenovitě uvedena Astraea, panenská bohyně spravedlnosti.

13. **Plutonově říši**: Říše mrtvých, převzatá Římany od Řeků. Jejího vládce přejmenovali z Háda na Plutona.

43. **horoucí řeky**: Titus zřejmě míní podsvětňi řeku Flegethón. Alžbětinstí básníci ji označovali jako jezero, proto je i zde v originále „lake“. Jako další řeka v podsvětí je v originále uvedena řeka Acheron (44).

46. Kykloповé: Jednoocí obří, objevují se už v Homérově eposu *Odysseia*.

64. Panně... do klína: Chlapec vysílá šíp k souhvězdí Panny. Titova erotická narážka mohla v době panování „panenské“ královny Alžběty I. nést pro alžbětinské diváky i další, aktuální význam.

80. provaz: V originále Vesničan odpovídá zmatečně na položenou otázku, neboť jméno boha Jupitera vnímá zkomoleně jako „gibbet-maker“ (stavitel šibenic). Překlad využívá výrazových prostředků češtiny ke zprostředkování ekvivalentních významů. Komický výstup předznamenává i pojmenovává Vesničanův tragický konec (viz IV/4/46).

IV/4

54. podřízli jak prasata: Nůž, který Vesničan přinesl s „peticí“, je „zprávou“, kterou si tentokrát Saturninus vyložil správně.

66. Coriolanus: Viz pozn. k III/1/285.

Ve čtvrtém jednání Titus a jeho rodina odhalí pachatele křivd a rozvíjejí přípravu pomsty. Děj, který se ve třetím jednání soustředil pouze na ně, postupně zahrnuje i další aktéry dramatu. Dramatik uvádí do hry i nevinné oběti velkých dějů, děti, Chůvu a Vesničana. Dramatický spád hry je zpomalen, rozlévá se do šířky, hra prochází fází peripetie. Zpráva o příchodu Lucia s Góty signalizuje, že hra spěje ke svému vyvrcholení.

V/1

23. rozvalených zdech: Rozvalené zdi klášterů byl poměrně běžný úkaz v zemi, kde dal Jindřich VIII. vyplenit a zbourat naprostou většinu svatostánků katolické církve, když se odklonil od papeže a sám se stal hlavou nové, anglikánské církve.

79. trapez: V originále je „bauble“ – hůlka s vyřezávanou hlavičkou, odznak bláznů. Jde o nám neznámou reálii, takže doslovný překlad by smysl originálu nezprostředkoval. Blázen ale může uctívat cokoli, třeba i jen trapez na čepici.

V/2

3. Pomsta: V Kydově *Španělské tragédii* rovněž vystupuje Pomsta, ale nikoli jako postava příběhu v převleku, nýbrž jako chór, sledující a komentující děj.

26. císařovna: Tamora pokládá Tita za blázna, a proto jeho pravdivé výroky bere za projev jeho pomatenosti. Zdání a skutečnost, pravda a hra se v této scéně prolínají v bizarně tragikomické situaci.

56. kočár slunce: V originále je zmíněn bůh slunce Hyperion.

203. nejkrvavější: V originále je „Centaur's feast“ (hostina kentaurů). Titus zde připomíná krvavý boj kentaurů (koní s lidskou hlavou) s hosty při svatbě lapithského krále s Hippodamií. Příběh je popsán v Ovidiových *Proměnách*.

V/3

38. znásilněnou: Podle Livyho *Historie Říma* Virgiliova dcera nebyla znásilněna. Otec ji zabil, aby ji před znásilněním uchránil. Podle jiné verze ji ale zabil až poté.

80. předek Aeneas: V originále stojí pouze „naš předek“. Alžbětinskému publiku bylo jasné, o koho jde, překlad tuto informaci jmenovitě doplňuje.

84. kdo ošálil náš zrak: V originále je jmenovitě zmíněn Sinón, Řek, který přesvědčil Trójany, aby přijali dar Řeků, trójského koně.

118. Vidíte to dítě?: Lze si oprávněně klást otázku, zda je Aronův syn v této chvíli živý či mrtvý.

145. Lucius, náš římský císař!: Kruh se uzavírá. Zatímco na počátku hry Titus Andronicus, bojovník proti „barbarským“ Gótům, římský trůn odmítl, Lucius Andronicus ho s pomocí Gótů přijímá.

168. polib naposled: Do rituálu, při němž Andronikové líbají mrtvého Tita, je vtažen i chlapec Lucius. Jak Titův bratr Marcus, tak i jeho syn Lucius svůj polibek mrtvému slovně ohlašují. Protože ani v jednom z dochovaných původních vydání není scénická poznámka, je na inscenátorech, zda nechají chlapce uposlechnout pobídky dospělých nebo ne. Lze si představit, že poté, co byl chlapec svědkem úděsného masakru, jehož hlavním aktérem byl právě Titus, může cítit jisté zábrany mrtvého políbit.

179. nechte pojit hladý: Lucius, který na počátku hry řídil pohřební a obětní rituál, a pomohl tak vyvolat sled katastrofických dějů, jež postihly rodinu Androniků, upírá nelitostně pohřeb Aronovi i Tamoře. Odlehčení a katarze se nekonají. Televizní inscenace BBC této hry doplnila její vyznění výmluvnou tečkou, záběrem na vyděšeného chlapce Lucia zírajícího do malé rakve na mrtvolu Aronova děcka.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Originál hry je vytištěn a překlad byl pořízen podle následujících vydání:

Shakespeare, William: *Titus Andronicus* (<http://shakespeare.thefreelibrary.com>)

Shakespeare, William: *Titus Andronicus* (The Arden Shakespeare, Routledge, 2006)

Shakespeare, William: *The Tragedy of Titus Andronicus* (The Riverside Shakespeare, 1974)

Shakespeare, William: *Titus Andronicus* (In *Tragedies 2*, Everyman's Library, 1993)

S ohledem na čtenáře a pro jeho snadnější orientaci v textu jsme podle uvedených vydání doplnili údaje o místě děje a scénické poznámky; vycházeli jsme z nich též při sestavení anglického glosáře a částečně z nich čerpali i pro závěrečné poznámky.

DALŠÍ LITERATURA

Alžbětinské divadlo. Shakespearovi předchůdci (Odeon, Praha 1978), uspořádali Alois Bejblík, Jaroslav Hornát a Milan Lukeš

Bejblík, Alois: *Shakespearův svět* (Mladá fronta, Praha 1979)

Lukeš, Milan: *Titus a ti další* (In *Mezi karnevalem a snem, Shakespearovské souvislosti*, Divadelní ústav, Praha 2004)

Chudoba, František: *Knihy o Shakespearovi* (Jan Laichter, Praha 1941)

Shakespeare, William: *Titus Andronicus* (In *Tragédie I*, SNKLHU, Praha 1962),

přeložil Antonín Klášteský, poznámky napsal Otakar Vočadlo

Shakespeare, William: *Titus Andronicus* (Evropský literární klub a Euromedia

Group, k.s. – Knižní klub, Praha 2006), přeložil a doslov napsal Martin Hilský

Schmidt, Alexander: *Shakespeare Lexicon and Quotation Dictionary* (Dover Publication, Inc, New York 1971)

Slovník antické kultury (Svoboda, Praha 1974)

Stříbrný, Zdeněk: *Dějiny anglické literatury I* (Academia, Praha 1987)

Stříbrný, Zdeněk: *Proud času* (Karolinum, Praha 2005)

OBSAH

Předmluva	5
Titus Andronicus	8
Titus Andronicus	9
Glossary	156
Poznámky	162
Ediční poznámka	172

WILLIAM
SHAKESPEARE

William
Shakespeare
TITUS
ANDRONICUS

TITUS
ANDRONICUS

Z anglického originálu Titus Andronicus přeložil,
poznámkami opatřil a předmluvu napsal Jiří Josek.

Obálku navrhl Aleš Krejča.

Grafická úprava a sazba Jaroslav Hrabě.

Redakce Jana Mertinová.

Vydalo nakladatelství Romeo, Pod Bání 21, 180 00 Praha 8,
jako svou 26. publikaci.

Vytiskl Akcent tiskárna Vimperk, s.r.o..

První vydání, Praha 2007.

www.jirijosek.com